

E 232/11

RECTORI BESZÉDEK

TARTOTTA
AZ 1927—28. TANÉVBEN

DR. VERZÁR FRIGYES

EGYET. NY. R. TANÁR,

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM RECTORA

DEBRECEN.

1929.

RECTORI BESZÉDEK

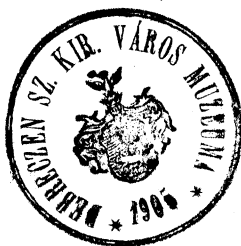
TARTOTTA
AZ 1927—28. TANÉVBEN

DR. VERZÁR FRIGYES

EGYET. NY. R. TANÁR,

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM RECTORA

ltn. I $\frac{89}{1929}$ 1.

DEBRECEN.

1929.

Tartalomjegyzék.

Oldal

1. Öntudat és agyműködés (Rectori székfoglaló)	3
2. Rectori megnyitó az egyetem évzáró ünnepén	14
3. Rectori beszámoló.	20
4. Debrecen természettudományi multja	32
5. Rectori megnyitó beszéd a Tisza-émlékünnepélyen	41

Doctoravató beszédek:

6. Sub auspiciis gubernatoris doctor avatása	43
7. Orvosdoctorok avatásán 1927 okt. 1-én.	44
8. Orvosdoctorok avatásán 1927 okt. 22-én	45
9. Orvos- és jogidoctorok avatásán 1927 okt. 29-én	46
10. Jogi- és orvosdoctorok avatásán 1927 nov. 22-én.	47
11. Doctoravatás 1928 febr. 11-én	48
12. Orvosdoctorok avatásán 1928 márc. 24-én.	49
13. Jogi- és orvosdoctorok avatásán 1928 márc. hó 31-én.	50
14. Theologiai doctor avatásán 1928 május hó 4-én	51
15. Orvosdoctorok avatásán 1928 május 12-én	52
16. Orvosdoctorok avatásán 1928 június 15-én	53

Üdvözlő beszédek:

17. Vitéz Horthy István egyházkerületi főgondnok üdvözlése	54
18. Finn- és eszt képviselők üdvözlése	56
19. Beszéd és pohárköszöntő Sir Esmond Harmsworth tiszteletére	57
20. Az egyetemi sporttér megnyitásakor mondott beszédből.	59
21. Leány-cserkészeknek mondott beszédből	60

Öntudat és agyműködés.

Rectori székfoglaló 1927 október hó 3-án.

Universitas a tudományok összességét jelenti. A gyűjtő-helye mindazoknak, akik munkájukat a megismerés útjainak szentelik. Szellemi tudományok és természettudományok között csak módszerbeli különbségek vannak. Ha a nyelvtudós a hangok történetéből, a művészettörténész a porladozó romokból, a jog- és vallásbölcse az emberi ész törvényeiből iparkodik felépíteni az ember képét a multban és lelkének törvényeit ma, akkor más módszerekkel, de ugyanazért az igazságért él, mint a természettudós, aki technikai készségek felhasználásával hatol az élet örök problémáinak mélyére.

A tudomány él és úgy, mint ahogy a vándor néha megáll és visszatekint a megtett útra, hogy lássa, közelebb vitte-e az őt a célhoz, úgy a tudomány művelője is álljon meg néha és tekintsen vissza.

És miként az egyes ember akkor fogja fel helyesen kötelességét, ha útját nemcsak saját érdekében, hanem mindig tekintettel az egészre, teszi meg, úgy a részlettudomány is kérdezze meg időről-időre magától: mit tettem az egészért, mit tettem a többiekért.

Az a pont, ahol az a tudomány, amelynek a képviselője egyetemünkön én vagyok, a többi tudomány harmoniájába belekapcsolódik, a lelki működések analysisének kérdése. A szellemi tudományok egyedüli birodalma volt sokáig e kérdés. Anyagot gyűjtve, tényeket leírva és saját psychénket átkutatva iparkodtak közelebb férni hozzá. Központi idegrendszerünk működésének analysisében az első tisztán természettudományi lépés akkor történt, amidőn a filozófiának nagy képviselője, *Descartes* a reflexet, mint egységet felismerte: egy törvényszerű, feltétlen és akaratlan motoros vagy secretoros reakció, amely a külvilág változásaira törvényszerűleg bekövetkezik. Évszázadokon át a reflexeket áthidalhatatlan fal választotta el a többi, akaratlagosnak nevezhető funktiótól. Ennek a falnak a felépítésén és tatarozásán gondosan közreműködött mindenki, aki szellemtudományi alapon gyakorolta a természettudományokat. Már az emberi önhittség érdekében is kívánatos volt, hogy még a gondolata se ébredjen annak, hogy lehetséges még mélyebben belenyulni a lélek törvényeibe.

A tudományos pessimismus híres beszédében, *DuBois Reymond* az öntudat analysisének a lehetőségéről körülbelül a következőket mondta: amilyen lehetetlen az anyag és az energia kérdésének a megfejtése, olyan lehetetlen egy harmadik fogalom, az öntudat megfejtése is. Amidőn ez megjelent a földön, akkor éppen olyan új volt, mint valamikor maga az anyag és az erő és lényege oly érthetetlen, mint az első mozgásé. Szakadék előtt áll a megértésünk, amelyen semmiféle szárny nem vihet át bennünket. *DuBois* azt akarja bebizonyítani, hogy az öntudatot nemcsak ma nem lehet anyagi feltételeiből megmagyarázni, hanem, hogy az a dolog természete alapján soha nem is lesz megmagyarázható: ignorabimus.

Alig van tárgy, amelyről többet írtak és hevesebben harcoltak volna, mint a test és lélek kapcsolatának kérdéséről. Az egyházi atyáktól a XIV. század filozófusaiig a probléma soha nem tűnik el. *Descartes* a testben csak egy helyen engedni érintkezni a lelket az anyaggal: a glandula pinealisban. A lélek mozgatja e mirigyet, hogy ezáltal a szellemi erők a megfelelő izmokhoz áramoljanak és viszont érző ingerületek mozgatják a mirigyet, amit itt érez meg a lélek. *Descartes* utódjai e felfogással elégedetlenek; szerintük a lélek akarása Istent arra bírja, hogy a testet a lélek akarata szerint mozgassa. A tulajdonképpen végrehajtó tehát mindig Isten.

*Leibnitz*nek egy szép hasonlata rávilágít a dolog mélyére. A test és a lélek együttműködését két óra együttes működéséhez hasonlítja, melyeknek pontosan együtt kell járniok. Ez háromféle módon volna lehetséges. Lehetne úgy, hogy a két órát valami közös mechanizmus — ma azt mondanók, hogy elektromos áram — úgy kötné össze, hogy mindig együtt járjanak. Vagy az is lehetséges volna, hogy egy külső kéz gondosan utána állítaná mindig az egyiket a másiknak és harmadszor — és ez *Leibnitz* gondolatainak legmélyebbje —, a két óra talán nem is kettő, hanem csak egy!

Ez előtt az utolsó gondolat előtt akadt meg *DuBois Reymond* is. A test-lélek problémának dualisztikus magyarázata természetesen természettudományilag nem kielégítő. De viszont, ha azt akarjuk bebizonyítani, hogy a szellemi folyamatokat anyagi feltételeikből sohasem érthetjük meg, akkor ezt ezektől a folyamatoktól függetlenül kell megtenni.

Vajjon igaz-e *DuBois*nak az a hite, hogy ha astronomiai tökéletességgel ismernők a szervezetünket, akkor sem érthetnők meg a szellemi működéseket épp úgy, ahogy anyag és erő természettudományi megismerésünk határát jelenti. *DuBois* azt vallja, hogy ha ismernők az összes molekuláris változásokat, mégis kitérnie, hogy a szellemi folyamatok teljesen érthetetlenek maradnak. Mindig csak az anyag mozgását ismerhetnők fel és semmiféle anyagi mozgásból sem lehet hidat húzni

az öntudat országába. És ha úgy látszanék, mintha az anyagi változások ismeretével bizonyos szellemi folyamatokat, az emlékezetet, az associatiók és képzetek folyását, a tanulást és a specialis képességeket talán meg lehetne érteni, akkor is csak a szellemi életnek bizonyos feltételeiről volna tudomásunk, de semmit sem tudnánk keletkezéséről, mert nem lehet belátni, hogy az atomok egységéből hogyan keletkezik az öntudat.

*Leibniz*nek fentemlített gondolata, hogy a két óra, a test és a lélek tulajdonképpen egy, felébredt az elmúlt évtized egy szellemes szerzőjének, *Semon*nak a mneme fogalmában.¹ *Semon* ezzel a lelki élet egyik legnehezebb fogalmát az érthetlenség homályából akarta kiemelni és rámutatott arra, hogy itt az élő anyagnak egy általános tulajdonságával van dolgunk. Minden hatás maradandó nyomot hagy a vele szemben ingerlékeny élő anyagban, különösen pedig akkor, ha sokszor ismétlődik. Ez a sejtemlékezet döntő szerepet játszik az organismusok életében. Ez az oka, hogy az élet folyamán képességeket szerez a sejt. Ez az alapja az úgynevezett szerzett vagy feltételes reflexnek épp úgy, mint a generációkon keresztül szerzett tulajdonságoknak, az ösztönöknek, amelyek nem mások, mint a törzsnek vagy a fajnak a reflexei. A mneme azonban egyáltalán nemcsak az idegműködések területére szorítkozik, hanem morphogenetikus jellege is van. A sejt tapasztalatai az alak módosulásához is vezetnek és így a mneme az alapja a szerzett tulajdonságok öröklődésének, amelyet, bár sokaknak valószínű, sohasem bizonyítottak be. Százezeréves hatások, a generációk ezrein át, a sejtekre oly hatással lehetnek, hogy a szervezetek alakja is lassanként megváltozik.

Újabb paleontologiai tapasztalatok valóban arra a meggyőződésre vezettek, hogy generációkon keresztül ható táplálkozási, illetve klimatikus faktorok, végül az organismusok olyan fokozatos átalakulásához vezethetnek, hogy új fajok állnak elő. A külvilágnak ezen hatásai az incretio keresztül hatnak, amelynek a testalkatot befolyásoló hatását a mindennapos tapasztalatból ismerjük. (*br. Nopcsa.*)^{2, 3}

Az incretio, amely a sejtnek a sejtre gyakorolt hatása, nem a magasabbrendűek vívmánya, hanem a legősibb módja a regulationak. Ez a faktor az, amely a sejt termékei útján a

¹ *Semon R.* Bewusstseinsvorgang und Gehirnprozess. Bergmann, 1920.

² Intézetem utóbbi évi munkái bebizonyították, hogy a táplálkozás lényegesen befolyásolhatja belső secretios mirigyek működését (thyreoidea, mellékvesekéreg, ivarmirigyek.) Ezeken keresztül pedig a többi szervműködését. Inkreition und Avitaminose. (Pflügers Arch. 1921—1928.)

³ *br. Nopcsa, F.* Heredity and evolution. Proc. Zool. Soc. London, 1926. 633.

többi sejtre hat és így azok állapotát megváltoztatja. És ha így azt látjuk, hogy az idők évszázazredes forgásában külvilági hatások az incretion keresztül változtatták meg morphogenezetikusan a sejteket, akkor egészen természetesnek látszik, hogy ezek a hatások az idegsejtekre is hatottak és hatnak ma is. Az anorganikus világból a colloidchemia bőven szolgáltat példákat nem élő anyagok állapotának a megváltozására a legtágabb értelemben vett környezet változásának hatására. Az incretios hatások ilyen colloidchemiai változásokon alapulhatnak (vízfelvétel a sejtekbe stb.). És így nem látszik mesterkéltnek arra gondolni, hogy a mneme mint általános sejttulajdonság, a protoplasma állapotának a megváltozásában leli magyarázatát. (Így pl. a hypothyreoidizmus a vízkötést fokozza, a hyperthyreoidizmus pedig csökkenti azt. Ugyanakkor jellegzetes módon a pszichikai functiókat is befolyásolja.)

A természettudományok kísérleti irányú fejlődése, amely az előbbi ezeréves tapasztaló, leíró, regisztráló periodus után következett, nagyobb változást jelentett a múlt század eleje óta az emberek életében, mint az egész előbbi ezer év.

A lelki működések székhelyéül felismertük a központi idegrendszert és miután egyes részeinek bizonyos functiókkal való kapcsolatát egy félszázad munkájával, — amely egyébként még most sincs egészen befejezve, — leírtuk, az objektív physiologia eszközeivel hozzáfoghattunk ahhoz, hogy most már ezen functiók összekötésének mechanizmusába is belenézzünk. E század elejéig ezen összekötő mechanizmusok közül csak egy fogalmat ismertünk, a reflexet, amely mint változhatatlan egység szerepelt.

Az állatok magasabb idegrendszerei működésének lényegét a külvilággal szemben való, veleszületett tulajdonságokon alapuló viselkedésük adja. Minden destructív inger általában véve védekezést, a táplálás fordítva közeledést (negatív és pozitív reactiókat) vált ki. Ilyen veleszületett reactiók egyrészt az említett reflexek, másrészt — ha nagyon komplikáltak — az ösztönök. Csak szavakon múlik, hogy azt, hogy a fejemet elkapom, ha a szemem felé ütnek, reflexnek vagy ösztönös védekezésnek nevezem-e. A reflexeknek legegyszerűbb fajai az izmok és inak saját reflexei, ahonnan fokozatok vezetnek át a komplikáltabb helyzetreflexekhez, amelyeknek a központja a gerincagyból már az agytörzsbe tolódott.

Ezen alacsonyabb centrumokkal szemben, a nagyagyú féltekék egészen specialis működést mutatnak. A gerincagy és agytörzsben lejátszódó legősibb „feltétlen” reflexek helyett a kéregben ideiglenes, associatív reflexek fejlődnek ki. Itt egy bizonyos külső ágens és egy bizonyos élettani működés között olyan összefüggések létesülnek, amelyek előbb nem voltak meg-

A megismerésnek ezt a lépését *Pawlow*⁴ tette meg az úgynevezett „feltételes reflexek“, talán helyesebben „szerzett“, „associatív“, „individualis“, vagy „ideiglenes“ reflexeknek a tanával. Lényegük az, hogy ha egy bizonyos feltétlen reflexszel (például egy, a táplálkozással összekötött mozgási, vagy nyáladási reflexszel) egyidőben egy másik ingerrel hatunk az állatra, egy idő múlva a feltétlen ingert elhagyhatjuk és akkor a feltételes, a szerzett inger is, ugyanazt a hatást fogja adni.

Ilyen módon olyan jelenségeknek az analysiséhez jutunk, amelyekhez mint psychikaiakhoz eddig természettudományi módszerekkel nem tudtunk nyúlni.

Feltételes reflexeket sok különböző állatfajtán fejlesztettek már ki, de a hozzánk oly közel álló kutya a legalkalmasabb erre. A kísérletet pl. úgy végezhetjük, hogy az állatot mindig egy bizonyos sípjel után etetjük. A reflex hatása nyelőmozgás és nyugtalan-ság, de *Pawlow* talált egy egészen objectíven értékesíthető jelet az inger hatásosságának megbírálására a nyáladásban, amelyet az inger kivált. Ezt a táplálkozási reflexet már most sokféleképpen lehet kiváltani. Hangingerekkel éppen úgy, mint más receptorokra eső ingerekkel, pl. szagokkal, képekkel, bőringerekkel, vakarással, vagy elektromos árammal. Sőt még az is lehetséges, hogy olyan ingerek, amelyek normálisan egész más hatásokat, pl. menekülést váltanak ki, (fájdalmas bőrcsípés), most táplálási reflexet kiváltó ingerre válnak. Itt tehát egy új kapcsolat jött létre a veleszületett reflex iv és az új inger besugárzásának a helye között.

E kapcsolatokat, ezeket az associatiókat még sokkal komplikáltabbá is tehetjük. Egy elsőleges feltételes reflex ingerével együtt adjunk egy másik ingert. Egy idő múlva az első feltételes ingert elhagyhatjuk és a második fog hatni. Ha még tovább megyünk, még harmadfoku reflexeket is kifejleszthetünk. A hangot helyettesítjük egy bőrsimogatással, az utóbbit egy képpel és az eredmény mindig a táplálási reflex lesz.

A pozitív hatásokat kiváltó ingerek mellett vannak negatív hatásokat, ú. n. gátlásokat adó ingerek is. Így pl. ha ismételten fájdalmas bőringert fejtünk ki, amit táplálás követ, akkor a normális védekezés helyett táplálási reflexet kapunk. Ez csak úgy lehetséges, ha a rendes reflexet, a védekezést, gátoltuk, míg az ingerület egy más területre, a táplálkozási centrumra terjedt át.

Gátlás szerepel akkor is, ha ú. n. reflexkésést váltunk ki. A táplálást a jel után nem közvetlenül kezdjük, hanem pl. csak 3 perc múlva. Az állat hamarosan megtanulhatja ezt és a táplálási reflex (a nyáladás) most a jel után nem azonnal, hanem csak körülbelül 2½ perc múlva kezdődik.

Kiemelendő, hogy nemcsak táplálási, hanem „védelmi“, „sexuális“, „agresszív“, vagy „szolgasági“ feltételes reflexeket is fejleszthetünk ki. Szinte határtalanok azok a lehetőségek, amelyekkel így a központi idegrendszer működését analizálni

⁴ *Pawlow*, Bedingte Reflexe, Berlin, Springer, 1924.

lehet. Ilyen módon pl. objektíve megállapítható, hogy a kutya egy másodpercenként 800 rezgésű hangot meg tud különböztetni egy 812 rezgésű hangtól, egy kört az elipsistől, vagy a különböző színeket.

Az állat egész működését a külvilággal szemben az ilyen módon felfedhető analysisek és az ezekből adódó synthesisek teljesen kimerítik. Azt látjuk, hogy az állat ahhoz, hogy a külvilággal szemben fenntartsa azt a dinamiai egyensúlyt, aminek az életet jellemezni szoktuk, analysálnia kell a külvilágot és synthesisek segítségével változtatnia kell a viszonyát ahhoz. Ez a két folyamat a központi idegrendszer két alapvető funkciója útján megy végbe: Az ingerületi és a gátlási folyamattal. Egészen általánosságban mondhatjuk, hogy ha egy feltételes reflex kifejlődött, akkor ennek az állatnak ezt folyton korrigálnia kell. Teszi ezt akkor, ha a reakció nem felel meg a valóságnak és ezek a korrekciók a gátlások segítségével történnek.

Elég jól ismerjük azt, hogy az ingerületek és gátlások az agykéreg felszínének mely helyein folynak le. — Az objectív észlelet azonban azt is mutatja, hogy úgy az ingerületi, mint a gátlási folyamat, ha valahol az agykérgen megjelent, nem áll meg azon a helyen, hanem tovább halad. Ez a haladása igen lassú, szemben az ingerületnek a periferias idegekben való terjedési sebességével. Másodpercekre, sőt percekre terjed ki.

Ez az „Irradiatio“ minden agyi folyamatra jellegzetes. Erős fájdalmat nemcsak ott érzünk, ahol a megfelelő kéregcentrum van, hanem egyéb testrészekben is. Nagy, erős megérettetésnél nemcsak a szükséges izmokat innerváljuk, hanem más felesleges izmok is összehúzódnak és a tréning titka éppen az, hogy a felesleges irradiatiót gátoljuk.

Ha pl. egy feltételes reflexet egy bizonyos bőrterületről váltunk ki, akkor a szomszédos bőrterületek ingerlése is adja. Egy idő múlva azonban, mindinkább pontosabban körülhatárolva, csak az eredetileg ingerelt hely reagál: a reflex centrálódik.

Ugyanígy irradiál a gátlás is. Egy feltételes reflexet kioltathatunk egy másikkal. Ez gátlás, amelyet a második inger kiváltott. Ez a hatás sem marad az agykérgen lokalizálva, hanem szintén kiterjed a környezetre és egy idő múlva ez is „centrálódik“. Ilyen erős irradiatiók a nagy lelki emótiók is: normálisan jól ismert folyamatok rendkívüli fokozódásai.

A gátlási folyamat irradiálása végigterjedhet az egész agykérgen, vagy annak nagy részein és így elvezet addig az állapotig, amelyet álomnak nevezünk. A részleges álomnak ismert példái az alvó lovas, vagy csak a gyermeke sírására felébredő anya, vagy az alvó molnár, aki azonnal észreveszi, ha megáll a malom. Ezek példák arra, hogy a gátlás az agykérgen végighaladhat, míg bizonyos helyek szigetszerűen ingerléke-

nyek maradnak. Ha a gátló ingereket erősen fokozzuk, ezt az irradialást mesterségesen megindíthatjuk.

Ha pl. egy feltételes táplálási reflexet egy második ingerrel azaz egy második jellel gátolunk, amely azt jelenti, hogy a táplálás nem fog bekövetkezni és ezt többször ismétljük, akkor az állat álmos lesz. *Pawlow* munkatársai sokszor láttak ilyen kísérlet közben elalvást. Ha egy kutyát csak két perccel a feltételes inger után etetem meg, akkor a nyáladás csak két perc múlva fog megindulni és addig a reflex gátolva marad. Ha az etetés mindezek után ismételtelen elmarad, a gátlás továbbterjed; az állat már nem tud figyelni és végül elalszik.

Azt látjuk tehát, hogy az agykéregben állandóan új associatiók, mint feltételes reflexek kapcsolódnak, koncentrálódnak és differentiálódnak a gátlások segítségével. Az ébren levő embernek vagy állatnak az agykérge grandiozus mozaikja az ingerületben és gátlásban lévő agyi területeknek. Mennél kifejezettebb a gátlás és mennél koncentráltabb az ingerület, annál élénkebb az, amit figyelemnek nevezünk. Minden ingerület az agykérgi centrumának környékén irradiatio útján gátlást idéz elő (kölsönös inductionnak nevezi ezt *Pawlow*, s ezáltal az ingerület határtalan tovaterjedése meg van akadályozva.

Az állat lelkivilágát ezek a tapasztalatok úgy mutatják be, mint állandó balanszirozást ingerületi és gátlási folyamatok között, amelyek segítségével az megtalálja a helyét a változó körülmények közt. Néha azonban ez az egyensúlyozás az állatra igen nehezzé válik, sőt nem is sikerül. Ha olyan feltételek közé hozom, hogy elveszíti ezt az egyensúlyt, akkor sajátságos zavarok állnak be, amelyek néha csak múltó nyugtalanságban, sokszor azonban olyan belső katasztrófában nyilvánulnak meg, amely hónapokig teljesen megzavarja az állat minden normális működését. Ez a harc, ingerület és gátlás között valósággal kísérleti psychosisokhoz vezet. Az állat a választást nem bírja, egész lénye megváltozik. Ha sejti, hogy kísérlet készül, dührohamokat kap és a kísérleten kívül is abnormisan viselkedik. Olyan, mint az az ember, aki nagy lelki megrázkódtatás után a külső életkörülmények miatt gátolni kénytelen önkénytelen reactióit és végül is elveszti elki egyensúlyát.

Kísérleti psychosisok előidézésére *Pawlow*-nál a következő példákat találhatjuk:

Egy állatnál fájdalmat s elektromos árammal, vagy szúrásokkal táplálkozási reflexet fejlesztettek ki, úgy, hogy a normálisan ezen ingerekre beálló védekezés teljesen gátolva volt. Amikor azonban ezeket a fájdalmas ingereket mindig újabb és újabb bőrterületekre adták, akkor a táplálkozási reactio egy napon hirtelen megszűnt és csakis védekezések következtek be. Sőt az ezután következő hónapokban egyáltalán nem lehetett többé táplálkozási reflexet kifejleszteni. A gátlási folyamat ennél az állatnál teljesen elveszett.

Egy másik állatnál differentiálást fejlesztettek ki táplálkozási reflexben egy kör és egy ellipsis között. Az ellipsis átmérője 2:1-hez aránylottak. Fokozatosan csökkentve az átmérőket 9:8 arányig, a differentiálás jól sikerült. Itt azonban hirtelen nagy nyugtalanság fejlődött ki és az állat több mint két hétig, még a könnyebb differentiálásokat sem tudta megcsinálni.

Egy nyugtalan természetű kutyánál három perccel késő táplálási reflexet fejlesztettek ki, azaz egy bizonyos jel után 3 perccel következett be az etetés. A táplálási reactio is ilyenkor csak közel 3 perc múlva indul meg, vagyis addig gátolva marad. Ha most ezen 3 perces gátlás alatt egy olyan ingert alkalmazunk, amely önmagában gátlást jelent, akkor ennél az élénk kutyánál a gátlások teljesen eltűntek és minden hatás ingerhatássá vált.

Fordítva egy feltűnően nyugodt kutyánál ugyanerre a kísérletre eltűntek az összes ingerhatások és az állat most már egyáltalán nem reagált. Ez az állapot hónapokig tartott és érdekes, hogy bromkali hatására javult.

Egy további esetben egy bizonyos bőrhelyet bizonyos rhythmusban mechanikailag ingereltek és ezzel egy táplálási reflexet fejlesztettek ki. Majd más rhythmussal differentiálták ezt. Ez jól is sikerült. Amikor azonban egyszer a gátló rhythmus után hirtelen a pozitív hatást adó rhythmust adták, akkor a kutyánál egy kb. 5 hétig tartó sajátságos zavart állapot állt be, amelyben az ingereknek hol csak gátló, hol csak ingerlő hatásuk volt.

Általában azt észlelték, hogy erős ingerek hatására a gátlási folyamatok jutnak túlságba. Úgy ilyenkor, mint pl. az álmoság alatt is, ingerlő hatások gátló hatásokká alakulhatnak át. Viszont gátló hatások ingerhatásokká változhatnak az agykéreg sérüléseinél. Úgy látszik, hogy fokozatos átmenetek vannak az olyan állapotoktól, amelyekben minden inger csak inger, az olyanokig, amelyekben csak általános gátlás lép fel. A normális életben ezek az állapotok az ébrenléttől az izgatottság, álmoság, álmom, részleges álmom tüneteinek át a katalépsziás és hysteriás állapotokig vezetnek.

A magunk életéből is jól ismerjük azt a kellemetlen érzést, amely akkor lép fel, ha egy bizonyos munkával vagyunk elfoglalva és hirtelen egy egészen új feladat elé állítanak bennünket. Ez a kellemetlen érzés együtt jár azzal a gátlással, amelyet ki kell fejtenünk, hogy az erős előbbi ingerületet legyőzzük. Az önféjű gyermek, aki, ha azt parancsolom neki, hogy hagyja abba, amibe kezdett, nyakasan és sírva a földre dobja magát: nem tudja az előbbi ingerületet gátolni és az újabbat megindítani.

Érdekes, hogy az állatoknál is egyéni különbségeket találunk abban a tekintetben, hogy milyen irányban történik az ilyen lelki katasztrófák idején az elváltozás. Nyugodt természetű kutyáknál ilyen összeütközés idején az ingerületi folyamat szenved és minden külső inger ezután csak gátlást vált ki. Az állat a jövőben majdnem mindig passive viselkedik. Hónapokig tart, amíg újra feltételes reflexeket lehet nála kifejleszteni. Viszont nyugtalan vérű kutyánál egy ilyen nehéz

választásnak a következménye az lehet, hogy az ingerületi folyamat túlteng és ezentúl minden inger csak ingerülethez vezet és a gátlások teljesen megszűnnek. Néha csak 3—4 hónap múlva lehet újra, óvatos kísérletezés közben, a szükséges gátlásokat visszaállítani. Az emberi pathológiában sok hasonló példát ismerünk.

Az egyéniségnek a feltételes reflexeknél való érvényesülése akkor is nyilvánvalóvá lesz, ha különböző korú állatokat vizsgálunk. Öreg kutyáknál számtalanszor ismételtünk egy ingert, anélkül, hogy ez az állat új szerzett reflexet tudna kifejleszteni. Az ilyen állat még 600 gyakorlat után sem tud differentiálni 100 metronom ütést 50-től, vagy egy oktávval magasabb hangot egy másiktól. A tünetek az agykéreg ingerlékenységének csökkenésére vezethetők vissza.

A pajzsmirigy hiányánál (általánosan csökkent anyagcserénél) az állat szintén megváltozik. Nagyon nehezen tanul. Rendszerint csak a kísérleti nap estéjén fejlődött ki a feltételes reflex, a következő reggelre azonban már újból el is felejtette. Erősebb ingerek itt is fejthetnek ki hatást, ami amellet szól, hogy a tünemény lényege itt is az ingerlékenység csökkenése.

Ha végigtekintünk a szerzett reflexek segítségével nyert tapasztalatokon, akkor arra a meglepő eredményre jutunk, hogy tulajdonképpen sikerült az állatok egész viselkedését a külvilággal szemben olyan fogalmakkal leírni, amelyeket az általános idegélettanban, mint tisztán objektív tapasztalati tényeket szereztünk és teljesen ki tudjuk kapcsolni a subjektív szempontot az állat viselkedésének a leírásából. És ha talán még vitatható, amit *Abderhalden* 1927-ben mondott, hogy ezeket a jelenségeket, amelyeket *Pawlow* leírt, talán a „figyel, megért, megjegyez“ kifejezésekkel is regisztrálhatjuk, bizonyos, hogy erre nincs szükségünk. A pszichológia akkor, ha a saját értelmi világunk analysisével foglalkozik, teljesen jogosult, de leghatározottabban vitatható a jogosultsága akkor, ha saját értelmi világunk fogalmait az állatokba akarja helyezni. Ha viszont azt látjuk, hogy az állatok minden működését kísérletileg objectíven nyert fogalmakkal le tudjuk írni, sőt az itt nyert képzeteket folytatólagosan a gyermekek keresztül, állandóan jobban és jobban komplikálódva, a felnőtt lelkivilágáig vezethetjük el (anélkül természetesen, hogy azt ma akár csak távolról is meg tudnók érteni), akkor mégis arra a meggyőződésre jutunk, hogy a kísérleti kutatás oly utakon jár, amelyek a megértés felé vezetnek.

Optimismusomnak a támogatására szeretnék rámutatni először is arra, hogy ennek a fejlődésnek biztató tünete az, hogy ma a reflex egyszerű alapfogalmától a legkomplikáltabb működésekig folytatólagos út vezet. S míg egyrészt a legkomplikáltabb működéseket is a reflexek tanaiból jól ismert fogalmakkal tudjuk leírni, addig másrészt megtanultuk azt,

hogy a reflexek sem azok a merev változhatatlan kapcsolatok, amilyeneknek felfogtuk őket. Kitűnt, hogy az egyszerű menekülő, védekező reflexek megváltozhatnak, megfordulhatnak, illetve átmehetnek egymásba. Ezeknek a tanulmányozásánál, mint azt a principiumot, amely a most már nem merevnek, hanem plasztikusnak, változékonyak felismert reflex-ívek között az ingerület útját irányítja, a lokális elfáradást fedtem fel.⁵ Ismételt ingerek blokádhoz vezetnek a rendes úton s áttérítik az ingerületet egy másikra. — Az analógiák önként adódnak a magasabb lelkiműködéseknel. Sikernek tartom, hogy rá lehet mutatni a központi idegrendszer alacsonyabb részeinek plasticitására, mert ezzel meg van építve a híd az associatív reflexek perceről-percre változó rendszeréig.

Pawlow utolsó dolgozatát a következő szavakkal fejezi be: „Nem vitatható, hogy csak azon physico-chemiai folyamat kutatása, amely az idegállományban lefolyik, lesz képes az idegrendszer működésének valódi theóriáját adni. Ezen folyamatok különböző fázisainak felismerése magyarázatot is fog adni az idegrendszer minden működésének megnyilatkozására, rendeződésére és összefüggésére.“

A 80 éves bölcs szájából e szavak annál közvetlenebbül érintenek, mert magam és intézetem munkája több, mint egy évtized óta ennek az idegingerületi folyamat analizisének van jórészt szentelve.⁶ Mi nem a szellemi működések analizisének fogtuk meg a kérdést, hanem az idegrost legelemibb működéseinek a kutatásánál. Physico-chemiai analysisekkel próbálunk azokon az utakon továbbhaladni, amelyeket egy nagy mult kitűzött oda, ahonnan *Pawlow* is várja a megértést.

A lelkiélet objektív leírásánál végül is csak két alapfogalom maradt. Az ingerületi folyamat és a gátlási folyamat. Mind a kettőt az egyszerű idegrost működéséből is jól ismerjük és ha a jelek nem csalnak, tökéletes energetikai felfedésük pillanata közeledik.

Az ingerületi folyamat, mint permeabilitásváltozásokon alapuló működési áram ismeretes. A gátlás pedig *Brücke* szerint interferentia-jelenség. Hogy kimondott anyagcsere folyamatok hol kapcsolódnak az ingerület irányításába, azt addig nehéz megmondani, amíg nem tudjuk, hogy milyen chemiai vagy physico-chemiai reakciók azok, amelyek az ingerületi folyamat fennállása alatt lefolynak. Különböző tapasztalatok amellet kezdének szólni, hogy oxydatív reakciókról is van szó.

⁵ Reflexumkehr (paradoxe Reflexe) durch Ermüdung und Shock. Pflügers Arch. 183. 210, 1920. — Reflexumkehr durch zentrale Ermüdung beim Warmblüter. Pflügers Arch. 199. 109, 1923.

⁶ Untersuchungen über die Depolarisationswelle im Nerven. Pflügers Archiv 206., 211., 219.

Az ingerületi folyamatot a legutóbbi időig mindig század másodpercekig tartó hullámnak tartottuk. Ez kétségtelenül nagy nehézségeket okozott főleg a központi működések megértésénél. Az elmúlt évek munkája azonban megismertetett bennünket azzal, hogy az ingerületi hullám távolról sem az az egyszerű folyamat, amelynek eddig tartottuk, hanem hosszú, több tizedmásodpercig tartó utóhatással bír. Az ingerületnek egy helyen való megjelenése ilyenformán lassú hatásokat fog kifejteni, amelyeknek következményei még akkor is meg fognak látszani, amikor a tulajdonképpeni ingerületi hullám már régen elmúlt.

Ha a problémánk mai állását akarom áttekinteni, arra a talán sokaknak meglepő eredményre jutok, hogy a kísérleti kutatás elmélyítésével a válaszfalak kezdenek eltűnni és a test és lélek problémájának megoldhatatlansága magától megszűnik, anélkül, hogy e falakat erőszakkal ledöntötték volna. A principiumok, az alsórendűektől fel az emberig, mindig ugyanazok; de mennél magasabbra jutunk, annál változatosabbak és gazdagabbak. Amint a morfológiai felépítésben a legmagasabbrendűek komplikált szervezetében is felismerjük az egyszerű sejtstruktúrát, úgy a működési folyamatok lényegében sem találunk újat, ha az analysiseinkkel elég mélyre jutunk.

De sajátságosképpen ez az elmélyedés egyáltalán nem jár azzal az eredménnyel, amelyet sokan vártak tőle. A megoldhatatlanság varázsának eltűnése nem tünteti el az erők eredetének kérdését, amely mindig ott marad az egész felett a megérthetlenség háttérében.

Rectori megnyitó

az egyetem évváró ünnepén, 1928 június hó 8-án.

*Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !
Mélyen Tisztelt Közönség !*

A rectori beszámoló az egyetemi szokások szerint, csak az új iskolai év megnyitóján tartja a lelépő Rector. Mai feladatomban csak az lehet, hogy megemlékezzem az elmúlt évről valamilyen impressziójáról, talán arról, amelyet magam ezen iskolai év legfontosabbjának látok.

Rectori feladataim legesejének azt tartottam, hogy egyetemi ifjúságunk érdekeit szolgáljam. Hiszen az egyetem nem önmagáért épült, hanem azért az ifjúságért, amely ennek az országnak a jövője és a mi feladatunk, hogy ezt a kijelentést a frázisok ürességéből kiemeljük és annak tartalmát adjunk.

Ez a tartalom elsősorban az a tudomány, amit az egyetem hivatott tanítani. És boldog, kiegyensúlyozott korszakokban talán úgy is látszhatik, hogy ezen legszentebb feladat ki is meríti az egyetem munkakörét. Egyetemünk fejlődésében az elmúlt másfél évtized alatt elsősorban ezt a szempontot kellett kidomborítani és ez vitte ezen évek hathatós munkálataiból egyetemünket a tudományos berendezés oly nivójára, amelyen — ezt nyugodt öntudattal mondhatjuk — a tanítás intenzitása sok kiépített tanszékünkön máris, az épülő tanszékeken pedig rövidesen eléri azt a fokot, amelynél intenzívebb sehol sincs és csak a tanár egyéniségén fog mulni, hogy a külső feltételek kihasználása kellőképpen megtörténik-e.

De Platon és Aristoteles iskolája csak görög földön virágozhatott, ahol az iskolán kívül a kellő fogékonyságot is megtalálta hallgatóságában! Megvan-e ez a fogékonyság azokban, akikért az egyetem épült ?

En, mint akit igazi foglalkozása nem az egyetemi és tanügyi administratio nyugtalan vizeire, hanem a laboratóriumi kontemplatio csendes és mégis örökké izgatott munkakörébe vonz, a közvetlen együttműködésből mondhatom, hogy ez a szellem, az igazi munkára való vágy, a kellő lelkesedés és akarat megvan; hinni tudok ennek az ifjúságnak nagy jövőjében és a kételkedőknek, akik néha azzal példálózhatnak, hogy a sarkkörön túl nem lehet búzáat termelni, — erélyes és határozott: „Nincs igazatok”-ot mondok.

De ha valahol ilyen kétkedés hallatszik, akkor nem az a helyes, ha ezt jelentéktelen egyéni véleménynek minősítjük, hanem ha azt kutatjuk, hogyan keletkezhetett ilyen gondolat? És akkor arra a feleletre jutunk, hogy vannak tünetek és e tüneteknek természetesen okai, amelyek abban, akiben nem határtalan e hit, meg tudják rendíteni ezt az általam hirdetett bizalmat.

És miután ilyen okok vannak, nézzünk szembe velük és a nagyobb cél érdekében semmisítsük meg őket.

Ezen okok elseje, amely ifjúságunk abszolút tudományos készségének gátlása: a szegénység. Sokak szerint az egyetlen felismerhető ok. A küzdelemben ez ellen ketten osztozkodhatnak: az állam és a társadalom.

A régi Debrecen hagyományaihoz tartozott a főiskola, a kollégium támogatása. Az országSZerte híres kollégium debreceni polgárok alapítása és ők is tartották fenn. E nemes város ma is követi az ősi tradíciót és a kollégium folytatását képező egyetemünk diákjait éppúgy támogatja, mint ahogy telekkel és pénzzel — az állammal karöltve — a tudományos oktatást lehetővé tette. De nem látjuk még újraéledni itt a régi cívis-szellemet, amely nemcsak a közösségtől vár tettet, hanem amely újra személyi büszkeséget is helyez abba, hogy az ő neve is szerepeljen, mint az egyetem istápolójáé. Még nem forrottunk — úgy látom — eléggé össze a város lakosságával, hogy újból meginduljon az alapítványok és hagyományok azon sora, amely az elmúlt századokban a főiskolai ifjúságot támogatta.

A városi nagy ösztöndíjakon kívül ifjúságunk legfőbb támogatója a Mensa Academica és a Tisza István internátus, amely mellett a kollégiumi internátus, a bírói és a Szent László, a SzÉFHE. és a MANSz. internátusok és a kollégiumi konviktus az, ami ifjúságunknak rendelkezésére áll.

Egy fordulópontot hozott azonban diákságunk jövődjének elhelyezésére az idei tanév, amidőn a magas kormány átlátva azt, hogy most mindenek előtt az ifjúság elhelyezkedési viszonyain kell segíteni, a nagyerdői telepen, az intézetek közvetlen közelében, a legharmonikusabb környezetben, egy 120 diák elhelyezésére alkalmas internátust bocsájtott rendelkezésünkre azáltal, hogy a kényszerűségből az eredetileg internátus céljára rendelt épületben lakó tanári családok részére más elhelyezést talált. A hasznos beruházásokból a rendes költségvetési kereteken kívül e célra egyetemünk rendelkezésére bocsájtott összeg most már lehetővé fogja tenni, hogy nem kaszárnyaszerűen, hanem egyesével-kettesével lakjanak ott diákjaink. A Nagyerdő tölgyeinek susogása a természet szeretetére és annak imádatára fogja nevelni őket, aki a mocsári tölgyek közé palotákat építtet otthonul azoknak, akik őt kutatják.

A Nagyerdő páratlan madárvilága az optimizmust tartsa meg bennük s azt a hitet, hogy az ő útjaik is egyengetődnek, mint annak a millió kis vándornak, amely itt pihen meg hosszú röptében és amelynek dalai mellett fogják olvasni poéták és természet-kutatók könyveit.

És ha így a város és az állam ifjúságunk iránti anyagi segítségét megemlítettem, nem mulaszthatom el, hogy arról is jelentést tegyek, hogy az országban szerte ébred és nő annak a tudata, hogy a debreceni egyetemi ifjúság ígéret a jövőre. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 5000 pengőre és a Nyiregyházi Takarékpénztár és társintézetei együtt másfélezer pengőre valorizálták egyetemünkön régebben tett és már teljesen elértéktelenedett alapítványait és ezzel a legnemesebb példát adták a többi régi adományozónak.

Másik nagy adományunk Vikár Béla akadémiai tag uré, aki nagyértékű szakkönyvtárát végrendeletileg egyetemünknek hagyományozta. Ez az adomány is, bár egész egyetemünket illeti, végeredményben ifjúságunkat gazdagítja. Legmélyebb hálánk száll az adományozókhoz.

De mit tettünk magunk ?

Nem adok igazat azoknak, akik csak az anyagi segítségben látják a tennivalókat ifjúságunk érdekében. A kis egyetemek igazi értéke éppen abban a közvetlen viszonyban van, amely tanár és tanítvány közt fennállhat. De hogy ezt a közvetlenséget éreztethessük, egy olyan szervre van szükségünk, amely ezt az intím kapcsolatot közvetíti és ebből a gondolatból keletkezett az idei év folyamán, a régen és kitűnően működő Diákjóléti Bizottság mellé, a Diákjóléti Iroda.

A Diákjóléti Iroda az ifjúság gondjait szeretné enyhíteni, nem annyira anyagiakkal, mint inkább tanáccsal, ideiglenes segítséggel, ott, ahol gyors segítségre, közvetítésre van szükség. Egyik feladata olyan szükségleteknek biztosítása, amelyek „a mens sana in corpore sano” elvet szolgálják, így olcsó fürdőt, minden délelőtt tejet szerzett irodánk stb.

Egy további akciónk diák-koncertek szervezése volt. Nem elég a kötelesség teljesítése, nem elég a jó táplálás, nem elég szabad órák kitöltésére a sport. Az egészséges lélek még ennél is többet követel. A pihenés, a kontemplálás legszebb módja a zenei élvezés. Ifjúsági diákkoncertek szervezésével tettünk eleget ennek a szükségletnek. A legszegényebbeknek is elérhető beléptidíjjal rendeztünk a Zenekedvelők Körével együtt koncerteket, amelyeken jónévű, sőt legelsősorú művészek is szerepeltek. Annak a reményemnek kell azonban kifejezést adnom, hogy az egyetemi ifjúság a jövőben ezeken a szép koncerteken nagyobb számmal fog résztvenni, mint azt eddig tette, ellentétben a középiskolások nagy lelkesedésével és főleg

ifjúsági szervezeteink a tőlük méltán várt iniciatívát a jövőben ki fogják fejteni.

Másképpen is törekedtünk ifjúságunkat a zenei és művészeti életbe kapcsolni és pedig azzal, hogy városunk magas kultúráját bizonyító számos koncertre és képműkiállításra mindenkor kértünk és mindig nagy megértéssel kaptunk is ingyenjegyeket.

Az anyagi ellátás és gondtól mentesítés, a művészeti és társadalmi közvetítés után, különös súlyt helyeztünk ifjúságunk testnevelésére is, amely a most megnyílt sporttéren minden külső feltételét megtalálja. Ifjúságunk érdekeit szolgáltuk, midőn — úgylátszik, mint elsőek ebben az országban — a testnevelést orvosi felügyelet alá helyeztük, sportorvosi állás megszervezésével. Az intézkedő orvos különösen arra hivatott, hogy a tréningben levőket ellenőrizze, vajjon bírja-e szervezetük a fokozott testi követelményeket és a sportolók nagy javára máris meglepő eredményekre jutott.

De még mindig ürt érzek, amelyet ki kell töltenünk. Jókedvű, friss diákságot szeretnék látni, szeretném azt látni, hogy az egyetemi évek nemcsak tanulmányban és testi kultúrában teljenek hasznosan, hanem a karakter is kicsiszolódjék. Szeretném, ha minden debreceni diák egész lényén kisugározná azt a büszke öntudatot, hogy ő ennek az Alma Maternek a gyermeke tudásban, de becsületben is. Minden közösségnek, minden egyetemnek megvan a maga jelleme. Ez a karakter az egyének érintkezéséből lesz egésszé. Ez a csiszolódás egy roppant komplikált gépezet eredménye. Szerep jut benne főleg a diákok egymásközi érintkezésének. A mi egyetemeink még nem oldották ezt meg.

Közelebb szeretnék hozni az ifjúságot a tanáraihoz és a város lakosságához. Nemcsak tudást akarnánk neki adni egyetemünkön, hanem megfelelő nevelést is. Ezt a célt pedig sem rendeletekkel, sem előadásokkal, sem ösztöndíjakkal nem érhetjük el. Az ifjúságnak ez a nevelése saját egyesületeiben folyhatik leginkább.

Ilyen egyesületekben a különböző szakmák emberei egymásra fejtenek ki hatást. Theologus a jogással, orvos a bölcsésszel találkozék a hivatalos szorgalmi időn kívül. Közlik egymással gondolataikat. Megvitatják sokszor ellentétes fel fogásaikat. Az egyoldalúság a nevelésben így elsímulhat. — Magasabb szempontból fogja nézni az orvostanhallgató a kérdéseit, ha néha a történelmet és philosophiát tanuló társának ideáljai csilognak fel előtte. Itt fog a természettudomány szakos új szempontokat kapni egy matematikustól. Itt fogják egymást megismerni azok, akik később politikai vezető állásokban ezért az országért együtt fognak dolgozni.

A külföldi egyetemeken erre három típust ismerek. A német, a Burschenschaftoké, nagyon sok részre szakítja az ifjúságot. Igazi szellemi otthonai a diákházak, ahol a gondolatok az együttes pihenésnél kicserélődnek. A német Verbindungen és Burschenschaftok házai Tübingen, Marburg, Göttingen egyetemeken az otthonai annak a szellemnek, amelyben Németország nagyváros lett.

Cambridgeben, Oxfordban szabad diákklubok vannak nagy számmal, igen laza szervezettel. A fiúk rendszeren délután, vagy vacsora után tea, vagy whisky és szóda mellett ülnek körül a kandallót és beszélgetnek aszerint, hogy a klubnak milyen speciális témája van: magyar történelemlről, indiai világpolitikáról és így tovább. Itt kötődnek azok az egész életre való barátságok, amelyek az angol világhatalmat megteremtették.

Egy harmadik típus a holland egyetemeken nagy diákklubjai, amelyek az egész egyetemi ifjúságot szervesen magukba egyesítik. A leideni és utrechti ősi egyetemeken diákklubjai a legfőbb várai ezen egyetemeken erkölcsi szellemének.

Nekünk meg kell találnunk a hazai speciális viszonyokhoz való módot erre a társadalmi életre. A távlatban diákházakat látok egyetemi telepünk környezetében állani, meleg, barátságos klubhelyiségekkel. Itt fog folyni a különböző egyesületek belső élete, itt fog az a szellem kifejlődni egyetemi ifjúságunkban, amely akkor egészségesen fog összefonódni az egyetemi-telep modernségével, szépségével, komolyságával és tisztaságával.

Olyan szellem, amely debreceni tradíciókhoz és jövő ideálokhoz méltó.

Egy ilyen diákháznak az alapja azonban az, hogy kellő anyagi fedezete legyen. Nyomortanya nem lehet klubhelyiség, ahol jóra való, széphez szokott és a nemeset kereső ember jól érezze magát. A külföldi egyetemeken a diákegyesületek fenntartói a régi egyetemeken volt diákjai, akik mint gazdag emberek támogatják ifjúságuk legszebb éveinek otthonát. Ez valamikor talán nálunk is így lesz. Hisszük, hogy egyetemünkön is ki fog fejlődni az a szellem, amely szeretettel és büszkeséggel fogja idekötni a régi diákokat Alma Materjükhöz. Ma azonban még régi diákjaink nincsenek és így az első alapot nekünk kell megteremtünk ehhez az egyesületi életre.

Ezért kértem, hogy azok, akik e törekvésemet helyeslik, járuljanak hozzá egy, a debreceni Tisza István Egyetemen létesítendő diákházhoz, amely diákegyesületünk székhelye lesz. Néhány lelkes barátunk már gyűjt ebben az irányban. A Debreceni Első Takarékpénztár elsőnek 5000 pengőt adományozott egy ilyen diákház céljaira. Köszönet annak, aki ilyen tisztán látja a jövő útjait!

Az egyetemi év munkája sok barátsággal, megértéssel, de kritikával is megismertetett. A kritika termékeny, ha nyílt, közvetlen, egyenes. Boldogan állapíthatom meg, hogy a kritika ezen termékeny alakjában bőven és örömmel volt részem, mert mindig érezhettem azt, hogy a felettünk álló nagy egység félretolja a félénk bizalmatlanságot. Nem mindig és nem mindenütt volt és van ez még így. De közéletünknek nem megvetendő átalakulását jelenti ez a nyílt, leplezetlen, bátor megvitatása barátunk tetteinek. Ez a nyíltság visz át bennünket a belső viszályok örvényein, amelyek ennek az országnak a történetében immár másodszor Trianonhoz vezettek.

Az a generáció, amely most itt felnő közöttünk és amelynek ezt az egyetemet építjük, — ezt a férfiasan nyílt tekintetet és mindenkor leplezetlen bátor kritikát vigye innen magával az életbe egy új szellemű küzdelemre: a trianoni bajok kiküszöbölésére.

Rectori beszámoló

az 1928—29. tanévnyitó közgyűlésen, 1928 szeptember hó 21-én.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

Hálával és köszönettel tekintek vissza az elmúlt évre. Egy decennium mult el felettünk, melyben szörnyű vihar rázta szegény hazánkat. E napokban lesz 10 éve, hogy királyunk megnyitotta egyetemi telepünket. Akkor még sokakban élt a féltő remény, hogy állami életünk épen és csonkítatlanul fog kikerülni abból a gigászi küzdelemből, melybe kedve s akarata ellenére sodortatott, mint ahogy a halálos beteg az utolsó pillanatig is hisz felgyógyulásában, amikor a körülötte állók már világosan látják menthetetlen voltát. Ebben a recsegő, romboló zivatarban, reszkető hangon, tépdesett szívvel végezte utolsó állami funkcióját az uralkodó és ezzel letette biztosítékát egy jövő élet fejlődésének.

Utána a rombolás éve következett, amelyben a kopár, üregesszemű falak reménytelenül álltak és vártak. Hatalmas hit tartotta akkor is bennünk a reményt, hogy a megkezdett mű még befejeződhetik.

A rombolás után a meghasonlás és kétségek évét éltük és hallottuk azt, hogy még a mult munkáját is le kell bontani. Láttuk koldusan, rongyokban, a valutaromlás óriásivá torzító perspektívájában elveszni az anyagi lehetőségeket. És végül mégis újra láttuk megjelenni a hitet önmagunk erejében és e hit épített.

A 10 évből 3 évi vergődés és 7 évi építés eredménye ma szinte hihetetlen fejlődés képét adja. Az elért eredmények : a lelkek kétségtelen megnyugvása ; a munkában való bizalom újból való megjelenése ; az anyagi jólétnek bár a multtal és a szomszédokkal való összehasonlításnál csökkent volta, de mégis oly mérve, amely legtöbbünknek belső egyensúlyt biztosíthat. És mindenekfelett nyílt, őszinte akarat, hogy javítsunk hibáinkon.

Ennek a becsületes törekvésnek kifejezését látom abban, hogy hivatalos állami életünkben konzekvensen haladunk olyan úton, amely elveti a frázisokat és intézkedéseiben szigorú szakszerűséget iparkodik elérni. Önismeret és önfegyelmzés,

szerénység és nyíltság feltételei ennek. De ezek oly erények, amelyek mindenkiben megnyugvást kell, hogy keltsenek és bizalmat abban, hogy a göröngyös út felfelé vezet, ha néha bosszantó is, hogy az útjavítók — néha helytelenül javítógatók — munkája miatt talán lassabban halad a kocsí, mint ahogy szeretnők és lehetségesnek tartjuk. De vallom, hogy aki hivatalos munkájából közelről láthatta ezt az építő munkát, megnyugvással és optimizmussal hisz a jövőben.

Ebben a szellemben éltem át ezt az évet és legyen most szabad fontosabb emlékeit a következőkben felsorolnom :

Legfőbb gondunk természetesen most is *egyetemünk építésének* kérdése volt. Az idei évben megindult az egyetemi központi épület várva-várt építése és ott, ahol egy évvel ezelőtt az alapkövet tettük le, ma emeletes falak nőnek és reményünk van arra, hogy még a tél beköszöntése előtt a tető is rákerül a büszke épületre. Az építkezés megindulása nem csekély gondokat okozott és a fáma azt, ami komoly lelkiismeretes munkának volt a következménye, késlekedő lassúságnak magyarázta. Pedig az, hogy ezen épület köveit nem sematikus gyorsasággal, hanem számos ellenpróba, meggondolás és az érdekelték újabb és újabb tanácskozásai után rakjuk össze, csak biztosíték arra, hogy a Nagyerdőn épülő palota „aere perennius“ lesz.

Az új épület három fakultásunknak, valamint az egyetemi hivataloknak fog otthont adni. Örömmel konstatalom, hogy a karoknak majdnem minden igénye teljesítésre talált. Sőt, reményeinket is túlszárnyalta az egyetemi könyvtár új koncepciója, amely felépítendő alakjában 500,000 kötetnek helyet adhat s így hatalmas fejlődésre nyújt kilátást.

Az egyetemi karok, a vallás- és közoktatásügyi minisztériummal egyetértésben ismételtlen foglalkoztak e kérdésekkel s e tárgyalások eredményeként a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr a végleges berendezkedési terveket 1928 május hó 9-én, [30,149—1928. etsz. 2422.] leküldte. Ezidőszerint már a belső berendezés tervezése folyik, ami az idei tél folyamán elkészül. Az 1929. év nyarán és őszén az épület belső munkái és a bútortat felállítása következik, úgyhogy 1930-ban az épületet rendeltetésének át adhatják. Örömmel hallottuk, hogy a Kultuszminiszter úr két kiváló festőművészünket, Rudnai Gyulát és Iványi Grünwald Bélát bizta meg az épület festői díszítésének egy részével és a mesterek debreceni tárgyakat választva, helyi tanulmányok alapján, már dolgoznak feladatukon.

Az egyetemi központi épület azonban, bár középpontjában áll egyetemünk fejlődésének, korántsem volt az egyetlen része, amelyre a magas minisztérium és a magunk érdeklődése kiterjedt.

Egyetemi telepünknek mintegy $\frac{1}{3}$ -a teljesen kihasználatlan volt, pedig már a régi tervek szerint is *egyetemi botanikus kert* terveztek e helyre. Botanikus kertnek szervezése egyrészt azzal a helyi jelentőséggel bír, hogy végre, mint teljes egészét lezárja egyetemi telepünket, másrészt nagyjelentőségű a rövidesen bölcsészeti karunkon megnyíló botanikai tanszék működése szempontjából, különös jelentőségét azonban abban látom, hogy ez a közel 40 holdas botanikus kert ma úgyszólván az egyetlen lesz Magyarországon. Debrecenben állt a régi híres első magyar fűvészkert és így szinte hagyományos kötelességvárosunknak, hogy övé legyen az ország legszebb fűvészkertje is. Különleges jelentősége lesz e botanikus kertnek európai viszonylatban is azért, hogy a magyar Alföld növényéletének sajátosságait gyűjti, mutatja be és veti alá tudományos feldolgozásnak.

E munka megindult (87,644—1927. IV. ü. o. etsz. 2459.) azzal, hogy a területet bekerítették, másodsor azzal, hogy a Kultuszminiszter úr szakértőkből egy botanikus kerti bizottságot szervezett (etsz. 2699.), amelybe, mint kerttervezőt *Rerrich Béla* műépítész, főtanácsos urat nevezte ki. Ez a bizottság több ülésen a terveket kivitelre a Kultuszminiszter úr elé terjesztette. Természetes, hogy egy ilyen kert kifejlesztése évekig tart. Most egyelőre a terület rendezése, utak és tisztások készítése következik és a helyenként gyönyörű faanyag megvédése. Míg egy csoportban a debreceni Nagyerdő ősi jellegét akarjuk megtartani, egy másikon — lankás, szép területen — a régi nagy ország növényeit gyűjtjük össze, míg egy harmadikon kísérleti telep lesz. Bizalommal várjuk a megindult munka továbbfejlődését.

Az egyetem fejlesztésének idei harmadik főbb program-pontja a *sporttér befejezése*. Június másodikán, országos ünnepkeretében adtuk át a nyilvánosságnak. A tribün az O. T. T. jóvoltából elkészült és berendezésére újból tekintélyes összeget kaptunk. Különösen *Milleker Rezső* professzor fáradhatatlan buzgalmát dicséri a sporttér fejlődése. A kultuszminiszterium és testnevelő alapunk segítségével még egy klubházat is létesítettünk, ahol a testnevelési órákra öltöző és a DEAC.-ban tömörült sportoló hallgatóságunknak összejöveteleire megfelelő helyiség, valamint egy kis alkoholmentes (2724. etsz.) kantine is működik. Mindez már az idei nyáron teljesen készen szolgálta ifjúságunkat. Megemlítem még, hogy a sporttér állandóan alkalmazott altisztet kapott, hogy az eddigi három helyett tíz modern jó tennisz helyünk van, hogy számos verseny folyt le a nyáron, sőt egyetemünk kis meteorológiai állomása is itt foglal helyet.

Mindez nem lett volna teljes, ha Debrecen városa vezetőségének mindenkori kedves megértése, álmyszerű gyorsasággal

— mikor arról volt szó, hogy a megnyitáshoz szükség van rá — *elsőrangú aszfalt utat* nem építtetett volna végig telepünk mellett a sporttérig. Ilyenformán valamennyi egyetemi intézményünk teljesen hozzáférhető. Hiszen az idei évben indult meg a villamos forgalom is az egyetemi körúton, bekapcsolván telepünket most már egészen a városba.

Már egyetemi telepünk legelső koncepciójában is *internátusokra* volt alapítva ifjúságunk elhelyezésének ügye. Kétségtelen, hogy egyetemünk továbbfejleszthetősége attól függ, hogy tudunk-e kellő számú hallgatót megfelelőleg elhelyezni. Ezidőszerint hallgatóink közül a

Tisza	internátusban	60
Kollégiumi	„	160
MANSz.	„	20
Bírói	„	17
Szent László	„	6
SZEFHE.	„	8
Magoss György	„	7

Összesen tehát 278

hallgató lakik.

Egész hallgatóságunknak eszerint 26.5%-a internátusokba volt elhelyezve. Az internátusok ügye azonban sürgősen újabb fejlesztést kíván. Egyik-másik internátusnak fenntartása nehézségekkel jár. Másrészt azoknak az ifjaknak a sorsa, akik magánlakásokban helyezkednek el, jórészt, sajnos, nagyon nem kielégítő. Városunk lakásviszonyai sok tekintetben súlyos veszélyt jelentenek különösen egy ifjú, serdülő szervezet egészségére. Ez is egy lényeges ok arra, hogy a nagy általános szempontok mellett mindent elkövessünk, hogy egyetemi hallgatóságunkat mennél nagyobb számban internátusokban helyez-zük el.

De nemcsak az ifjak elhelyezése, hanem *a tanárok lakásviszonyai* is, évek óta sok gondot okoznak egyetemünknek. A többnyire idegenből idekerült tanárok immár tíz éves tanárkodásuk alatt sem találtak mindannyian megfelelő lakást. Kétségtelen, hogy a tanár, akinek munkája nem szűnik meg az előadással, hanem szükségszerűen folytatódik otthon, rendszerint a késő éji órákig, harmonikus otthon nélkül nem élhet megfelelően munkájának.

A két probléma megoldása közösen adódott kormányunk megértő magas elhatározásából. 700,000 P folyósított, hogy a nagyerdői tanári lakóház internátus céljaira átengedhető legyen. Ezáltal mintegy 120 diákot, egy és kétágyas szobákban, tehát az egyetemi diák szempontjából ideális tanulmányi és egészségi viszonyok közt helyezhetünk el. Ennek előfeltétele viszont az volt, hogy az ebben az épületben elhelyezett lakáso-

kat kiürítsük. Tanári lakások építése az egyetemi telepen már az 1912-iki első egyetemi tervrajzokon szerepel. Egész egyetemünk koncepciója, az izoláltan, a városon kívül, egységesen elhelyezett telep megköveteli, hogy a tanárok ott együtt lakjanak az ifjakkal. A magas miniszterium tanári lakások építését határozta ezért el és erről egyetemünket értesítette (5763—1928. IV. ü. o. július 5. 1928.), valamint arról is, hogy megbízta *Györgyi Dénes* műépítésszt, iparművészeti főiskolai tanárt a lakóházak tervezésével, aki ezen tervein a nyár folyamán dolgozott és azokat legközelebb fogja előterjeszteni.

A kör záródik, telepünk kiépül, az 1912 : XXXVI. t.-c. 20 éves évfordulójára állni fog az egész hatalmas mű minden égi zivatar ellenére.

Csak egy helyen lesz még hiány, ha az eddig oly megértő vezéreink addig ezen nem segítenek. Ha a központi épület készen lesz, az eredeti koncepcióból hiányozni fognak még *a természettudományi intézetek, beleértve az orvosi teoretikusok tervbe vett, de fedezet hiánya miatt elmaradt, épületeit is.* — Hisszük, hogy az a megértés, amely a természettudományok fontosságát, fejlesztésük jelentőségét szerte az országban belátta, a mi egyetemünk e nagy szükségletét is érezni fogja és ebbe az irányba vezeti a haladás útját.

Ezzel áttérek egyetemünk fejlesztésének *tanulmányi szempontból* legfőbb programpontjára. Fokozatos fejlesztéssel bölcsészeti karunkon immár évek óta előadják *a matematikai és természettudományi tárgyakat*, részben szakelőadókkal, részben az orvostudományi tanszékek segítségével. Azt reméltük, hogy négy természettudományi tanszéket az idei év folyamán rendszeresítenek. Ismételt előterjesztéseinkre, sajnos, azt a csak részben megnyugtató választ kaptuk, hogy két tanszékre rövidesen pályázatot hirdetnek és úgy tudjuk, hogy e reményünk teljese-dése közeledik.

A természettudományi oktatás az elmúlt év folyamán annyiban haladt előre, hogy egyetemünk a városi képtár volt helyiségeit bérelte e célra, ahol szerény, de mégis csak gyakorlati munkát is lehetővé tevő keretek közt folyik ezentúl a munka. Természettudományi hallgatóink száma az elmúlt évben örvendetes emelkedést mutat, amennyiben a 181 (ill. 175) bölcsészeti hallgató közül 75 volt természettudományi szakos, élénk bizonyosságául annak, hogy mennyire szükséges a matematikai és természettudományi tanszékek felállítása.

Tanulmányi fejlődést jelent továbbá, hogy az orvosi karon egy szakelőadói állást szerveztek a gégeészet részére, mellyel *Verzár Gyula* magántanár úr bízott meg.

A rendes előadásokon kívül egyetemünkön különböző *tanfolyamok* is folytak, amelyek lényegesen hozzájárultak ahhoz az ismeretterjesztő munkához, amely az egyetem feladata.

Darkó Jenő vezette a *Népszerű Főiskolai Tanfolyam* előadásait, két ciklusban 36 előadásban. Ezeket összesen 2860-an hallgatták. Ez a szám önmaga a siker bizonyítéka.

Hankiss János fáradhatatlan igazgatása alatt, nagy virágzásnak indult *nyári egyetemünk*, amelyen a júliusi melegekkel mit sem törődve, 30 előadó 106 előadási és 96 nyelvlecke órában 170 hallgatónak adott elő, amely utóbbiak között 25 külföldi is volt.

A jogi karon *államszámviteltani* tanfolyam volt, *Márffy Ede* vezetésével.

Az orvosi karon az évenként szokásos *orvosi továbbképző* tanfolyam folyt.

Csiky József vezetése alatt, a Rockefeller-alap támogatásával létesített *ápolónői iskolát* az 1927—28-as tanév folyamán adták át rendeltetésének. A két évfolyamos kurzusnak az idei évben 27 növendéke volt.

Itt említem meg, hogy a folyó év folyamán kiadásra kerül *R. Kiss István* tanár úr szerkesztésében, egyetemünk kiadatlanul maradt 5 évi *Almanachja*. *Márffy Ede* pedig egyetemi tanácsunk megbízásából teljesen átdolgozta a tanulmányi-, fegyelmi és *leckepénz szabályzatot*, amelyből újabb kiadás van folyamatban. Véglegesen elintéződött az *egyetemi nyomda* szervezésének ügye is, amely a jövőben *Elischer Gyula* tanár úr igazgatása alatt áll.

Egyetemünknek az első félévben 1047, a második félévben pedig 1025, az említett kurzusokon pedig több, mint 300 hallgatója volt. Hatalmas faktort jelent ez városunk életében. — Ha ehhez a számhoz hozzávesszük, hogy a tanszemélyzet száma 225, a tisztviselői és egyéb személyzeté 156 és 311 napszámos, az átlagos napi betegszám 600, úgy azt találjuk, hogy legalább 2500 ember, a város lakosságának 2½ százaléka, sőt a családtagokat is beleértve, ennél is több, közvetlen kapcsolatban él egyetemünkkel.

Kereseti szempontból is jelentős tétel egyetemünk városunk életében. Egyetemünk költségvetése évi 3.832,480 pengő. Ha ehhez hozzávesszük a hallgatóság személyi kiadásait, ami 1000 hallgatót véve alapul, mintegy 1.000,000 pengőre tehető és az egyetemi építkezések költségeit, amelyek 1914 óta állandó kereseti forrását jelentették városunk lakosságának és az elmúlt évben is közel 2.500,000 pengő összeget tettek ki, akkor tehát, az elmúlt évben a Tisza István-Tudományegyetem közvetve és közvetlenül mintegy 7 és ½ millió pengő forgalmat jelentett városunk életében és jövedelmet lakosságának. — Szükséges ennek a kiemelése, mert életünkben nemcsak ideális, hanem gazdasági szempontok szerint is kell mérlegelnünk az eredményeket. Ama mérhetetlen szellemi és erkölcsi haszon mellé, amelyet egyetemünknek városunkba való elhelyezése

jelentett, méltán odaállíthatjuk a gazdasági mérleget is : vajjon gazdaságilag is megbírja-e városunk azokat az áldozatokat és terheket, amelyeket ezért az egyetemért hozott. És úgy látjuk, hogy ez a hatalmas és állandóan fejlődő intézmény gazdasági tekintetben is jó befektetésnek bizonyult.

Az egyetemi internátus kérdésének fejtegetésénél már rátertem *iffjúságunk jólétének problémájához*. Az egyetemnek nem egyedüli feladata a tanítás, hanem előttünk áll a másik nagy követelmény : egészséges testet és lelket nevelni azokba, akikbe tudást akarunk ültetni. A frázisok súlyos betegségében szenvedő országban olyan lelkeket kell nevelnünk, amelyekben a szép, a jó, a természetes és az egészséges nemcsak mint üres jelszó, hanem mint az élet igazi kiegészítője, mint meggyőződéssé igazság él. Fiatalságunkban, amelyben annyi öserő és tehetség nyugszik, sokszor hiányzik a kellő, acélos energia. Megvan a türelem és az élniakarás, de sokszor hiányzik a felfeléhaladás örökké nyugtalan kívánsága. Még meg kell tanulniok, hogy a mi nehéz körülményeink között is lehet és kell a mindennapi megélés minden küzdelmében, nemcsak tovább, hanem felfelé is haladni. Erre tanítja őket a szépségében és koncepciójában egyaránt nagy új egyetemünk. Sokszor, talán többször, mint minden megértés mellett magunk is gondoltuk, csalatkozunk. De szeretetünk tovább is nekik szól, amiről tanuskodjanak a következő adatok :

Egyetemünk jóléti intézményeinek elseje a Mensa Academica és Tisza István internátus *Láng Nándor* prof. úr felső helyről is elismert és mindnyájunk háláját kivívó odaadó vezetése alatt, az idei évben is kitűnően működött. A Mensán naponta átlag 150—160 hallgató étkezett és a tanév folyamán több mint 32,000 ebédet és ugyanannyi vacsorát osztottak ki, havi 28 pengőért, amiből 50 diák csak a félárat fizette. Tisza Internátusunkban 70 diák lakott, havi 12 pengőért (30 pedig ennek is csak a felét fizette), 19 tanítógyermek pedig úgy a lakást, mint a teljes ellátást 19 pengős havi féláron kapta. A Mensa államsegélye 16,000 pengő volt; a Gárdos-alapból 1126 pengőt, hallgatóságunk Mensa-díj hozzájárulásából 8304 pengőt kapott.

A következő nagyobb adományokat sorolom fel hálánk kifejezésével :

Katona Mihály és Stégmüller Árpád . . .	2500 pengő,
Hajdúnánás	200 „
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank	5000 „
Nyíregyházi Takarékpénztár Egys.	1420 „
Láng Nándor és Szabó Dezső gyűjtése . . .	2000 „

(tanárképző hallgatók mensadíjára). Itt említem meg a Debreceni Első Takarékpénztár később említendő célra adott 5000 pengős adományát is.

Ifjúságunk anyagi támogatását Sz. Kun Béla elnöklete alatt *Diákjóléti Bizottságunk* irányítja. Elsősorban a nemes város áldozatkészségéből az idei évben 8485 pengőt osztottak szét, egyéb alapítványokból pedig 3290 pengőt.

Tandíjakban 35,194 pengőt engedtünk el, egész tandíj-jövedelmünknek körülbelül negyedét.

Az említettekben kívül több apró segély és jutalomdíj még néhány ezer pengőt tesz ki, úgy, hogy *diákjóléti célokra közvellenül fordított összegünk* az idei tanév folyamán több, mint 50,000 pengőt tett ki. Hálás köszönetünk szól a kegyes adományozóknak, mindenért, amit ifjúságunkért tettek.

Külön köszönettel kell megemlékeznünk ezeken felül még azokról a nagy ösztöndíjakról, amelyeket az idei évben először, az *Országos Ösztöndíj Tanács* állami alapjainkból szigorú kritika alapján osztott szét. Ezekből egyetemünk öt 1000 pengős ösztöndíjat kapott kutatási célokra, a külföldi magyar intézetekben pedig tanárségédjeink és hallgatóságunk köréből több helyet kaptunk a bécsi, a berlini és a római magyar intézetben és két helyet Angliában. Hisszük, hogy gazdag gyümölcsöket fog teremni az objektív mérlegelésnek az a minden protekciót kizáró módja, ahogy az új ösztöndíjtörvény alapján a szétosztás történik.

Az anyagi segélyeken kívül, úgy éreztük, hogy ifjúságunk érdekében még egy további lépést kell tennünk. Egyetemi Tanácsunk ezért *Diákjóléti irodát* létesített, amelynek vezetését *dr. Loessl János* egyetemi magántanár úr vállalta. Az iroda november 16-án kezdte meg működését. Bár ez az első év sok tekintetben még a berendezkedés és tapasztalatszerzés éve volt, mégis bebizonyította életrevalóságát és remélem, hogy mértő támogatásra fog találni a jövőben. Vezetője helyet kapott a Diákjóléti Bizottságban (2367. etsz.) s így a jövőben e bizottsággal egyetértésben fog működni. Az iroda kiadott egy útmutatót azok részére, akik egyetemünkre kívánnak beiratkozni. Összegyűjtötte egy cédula-katalóguson az összes személyi adatokat, amelyeknek az ismerete segélyezéseknél fontos lehet. Lakásokat és állásokat közvetített, szanatóriumi elhelyezéshez segített beteg diákokat és így több, mint 1500 esetben keresték fel hallgatóink az irodát tanácsokért. Egyetemünk három helyen a délelőtti órákban *tejet* méretett ki az iroda, két deciliteres adagokban 10 fillérért és így az üzem rövid fennállása alatt 5725 adagot adtunk el. Egy *olcsó fürdőjegy* akciónk is volt, amely 487 jegyet adott el. Különböző koncertekbe és színházba az iroda ingyenes és kedvezményes jegyeket szerzett és közvetített, összesen 595 esetben. A vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr 1500 pengőt adott az iroda munkásságához, amelyért különösen köszönetet mondok és amellyel fenti akcióink mellett még arra is jutott lehetőség,

hogy adott esetben sürgős segélyekkel, vagy kölcsönökkel támogassuk az arra rászorulókat.

Ifjúságunk egészségi állapotán kívántunk örködni, midőn az új sportpályán szépen meginduló sportolás, valamint a kötelező testnevelés ellenőrzésére *egy sportorvosi állást* szerveztünk, melyre *dr. Vásárhelyi Béla* belklinikai tanársegéd úr vállalkozott. Hazánkban ez az első sportorvosi állás és, hogy milyen fontos volt ennek szervezése, bizonyítja sportorvosunk első jelentése, mely szerint számos esetben letiltott és óvatosságra intett sportoló diákokat, akiknél valamilyen rejtett betegséget talált. Tapasztalatai arra hívnak fel, hogy mindenütt, ahol kötelező testnevelés van, a kötelező orvosi vizsgálatot is vezessék be az alkalmasság megítélésére. Fontosnak tartom különösen azt a figyelmeztetést is, hogy az egyébként is állandóan zárt helyen tartózkodó ifjúság téli tornázása lehetőleg a szabad levegőn folyó sportok formájában történjék.

Gondoltunk továbbá arra is, hogy ifjúságunk művészi élvezetekben részesüljön. Ezért aktívan résztvettünk diákkoncertek, matiné rendezésében, melyekből az elmúlt tanévben három tartott meg. Kitűnő művészek, classicus, vagy elfogadott modern zenét adtak elő. Szigorúan művészi produkció volt mindegyik. Bár mindegyik koncertünknél, amelyet a középiskolákkal együtt és a Zenekedvelők körével rendeztünk, 1000-nél többen voltak jelen, örültem volna, ha egyetemi ifjúságunk aránylag nagyobb számban vette volna ki részét az élvezetek ezen nemes módjából.

Jóléti intézményeinkről szólva, meg kell még említenem az egyetemi telepen lakó altisztjeink gyermekei részére létesített *napközi otthont*. A református egyház egy diakonisszája nagy szeretettel vállalta és látta el e munkát. Mintegy 20 kisgyermek, akiknek szülei egész nap el vannak foglalva egyetemünk szolgálatában, részesült ilyenformán gondos felügyeletben (2664. etsz.). Reméljük, hogy ez a kis napközi otthon az első lépés az elemi iskolához, amely egyetemi telepünk mellett annak a sok gyermeknek javára fog létesülni, akik itt nőnek fel.

Ifjúságunknak a Mensa Academica, az eddigi és újabb internátusok, jó sporttér, sok segély és ösztöndíj áll rendelkezésére. A karakternevelés, a társadalmi csiszolódás, az életre való barátságok kötése, az ifjúsági egyesületek életében fejlődik. Ez az élet azonban otthont kíván. Ezért intéztem felhívást néhány megértő barátunkhoz, hogy teremtsünk egy „*Diákházat*“, amely otthont adhatna különböző ifjúsági egyesületeinknek. Arra ma természetesen még nem gondolhatunk, hogy minden egyesületünknek legyen külön háza, úgy ahogy az minden kis német egyetemen van, hanem fogadjuk el inkább azt az új megoldási módot, amely most Németországban mindenütt a Studentenhausokat létesíti. Építsünk egy villaszerű házat egyetemi telepünkön, vagy közel hozzá, étkező, olvasó,

társalgó-termekkel, ahol derűs és méltó környezetben, nem füstös és a világosságot keresőktől került helyen, folyják az egyetemi ifjúságnak legnemesebb tekintetben felfogott társadalmi élete. Gyűjtésünk első nagy összege a Debreceni Első Takarékpénztár 5000 pengős adománya, amelyért innen is hálás köszönetet mondok.

Áttérek *tanári karunk és egyetemi személyzetünk* változásainak elmondására. Elfoglalta állását tavaly kinevezett új professzorunk *dr. Baranyai Béla*, aki a magyar alkotmány és jogtörténeti tanszékre neveztetett ki. *Marton Géza* a kereskedelmi és váltójogi tanszékről átlépett a római jogi tanszékre, *Belák Sándor* pedig a gyógyszerertanról a közegészségtanra. Új magántanáraink az orvosi karon *Nagy Géza*, *Máday István*, *Mikó Gyula*, *Probstner Arthur*, *Preininger Tamás*, *vitéz Ambrus József*, *Erdélyi Pál* és *Fazakas Sándor*, akiket sok reménnyel üdvözlünk körünkben.

Vesztéseink sajnós, súlyosak voltak az elmúlt évben. Január 19-én örökre eltávozott körünkől *Sass Béla*, a református hittudományi kar ny. r. tanára. Nagyrabecsült, mindenkittől szeretett kollégát veszítettünk el benne és emlékét mindnyájan meleg szeretettel őrizzük.

Váratlanul, élete delén hunyt el, 1927 november hó 28-án, egyetemünk első tisztviselője: *dr. Ruttká Ferenc* tanácsjegyző, akiben rendkívül lelkiismeretes tisztviselőt és tisztviselő társainak igaz támogatóját veszítettük el.

Elhunyt továbbá *Vaszil Mária* nyug. egyetemi irodatiszt. Társegyetemünk vesztései közül különösen fájdalmasan érintett bennünket a szegedi Ferenc József egyetem Rectorának: *Reinbold Bélának*, 1927. dec. 10-én majd Prorektorának: *Tóth Károlynak* 1928. ápr. 23-án bekövetkezett megrendítő halála. Az előbbiben élete climaxán, gyakorlati, melegszívű tervekkel telt Rector-társamat; utóbbiban a nagyértékű emberen kívül, még a kiváló egykori debreceni tanárt és szeretve tisztelt kollégánk testvérét sirattuk, a sors kifürkészhetetlen akaratából.

E szomorú megemlékezés után méltóztassék nekem megengedni, hogy beszéljek azokról, akik *egyetemünk dicsőségét öregbítették*. Nyugdíjba vonult élete 72-ik évében, de azt meghazudtoló fiatalos frissességben és munkakedvben, a mi nagyon tisztelt, nagyon kedves kartársunk, *dr. simai Erdős József*, a református hittudományi kar nyilvános rendes tanára. Teljes 40 éven át látta el előbb a főiskolán, majd egyetemünkön „az újszövetségi exegesis“ tanszékét. Az akadémián kilencszer, az egyetemen négyszer volt dékán, háromszor az akadémia igazgatója és 1917—18-ban az egyetem Rector Magnificusa. Tanítványai szerte az országban hirdetik áldásos jóságát és tudásának mélységét; mi pedig azt kívánjuk neki, hogy még nagyon sok évig élvezze az oly sok munka árán méltán elért nyugalmat

és ha talán úgy érzi is, hogy jobban bírná még ma is a munkát, mint sok fiatalabb ember, hozza meg a pihenés áldozatát azért, hogy gyermekei és barátai annál tovább élvezhessék az ő derűsen bölcs öregségét.

Azok közül, akiknek nevét ma örömmel említhetem, mint olyanokat, akiknek munkája méltó elismerésben részesült külföldi illetékes részről, elsősorban említem *Szontágh Félix* professzort, aki a königsbergi skarlát-kongresszus meghívott referense volt; *Darkó Jenőt*, aki a belgrádi byzantinológiai kongresszuson való kiváló szerepléséért a Szent Száva rendet kapta, *Hankiss Jánost* pedig, aki Párisban tartott előadásaiért francia kitüntetést kapott.

Ünnepe volt egyetemünknek, midőn a Kormányzó Úr Ő Főméltósága kegyesen megengedte, hogy egy kiválóan tehetséges tanítványunk: Springer István „*Sub auspiciis gubernatoris*“ avattassék doctorrá. Ő Főméltósága helyettesítésében dr. Petri Pál államtitkár úr 1928 április 21-én végezte az avatást.

Egyetemünk bölcsészeti kara díszdoctorává választotta *Pietro Fedele* olasz kultuszminisztert nagy érdemei elismeréséül, amelyeket úgy tudományos tekintetben, mint az olasz-magyar tudományos kapcsolatok érdekében fejtett ki (2002. etsz.).

Egyéb doctorrá avatást 133 esetben végeztünk.

Látogatásokban gyakran volt részünk. Örömmel tölt el bennünket, hogy szép egyetemi telepünket ma országosan, sőt messze a határokon kívül is ismerik. Akik felkeresik, csodálattal vannak hatelve a nemzet energiája iránt, amely ezt ma felépitni tudta.

Fáradhatatlan munka közepette vendégül láttuk nov. 24-én a *Kultuszminiszter* Úr Ő Excellenciáját; *József* főherceg, *József Ferenc* főherceg és *Anna* főhercegasszony Ő Fenségeiket, *Benzler* német követségi tanácsost, *Krüss* német államtitkárt, *Heisenberg* müncheni, *Guerlin de Guer* lillei, *Weill* és *Storch* strassburgi, *Evans* berkeley egyetemi tanárokat, *André Berg* író, *Sturock* angol követségi attassét és *Lábán Antalt*, a bécsi Collegium Hungaricum igazgatóját, aki egyetemünk meghívásából előadást is tartott.

A látogatások sorában különös súllyal bírtak: a nemzetközi zoológiai kongresszus, mintegy 200 külföldi résztvevővel szeptember 8-án és 9-én; a nemzetközi leánycserkész kongresszus, mintegy 120 résztvevővel; a finn-ugor közművelődésügyi kongresszus mintegy 80 résztvevője; a finn agráriusok egy előkelő csoportja és az olasz képviselők *Cippico* senator és *Durini di Monza* gróf vezetésével.

Különös örömünkre szolgált, hogy a *magyar egyetemi tanárok baráti összejövetelére* mintegy 250 tanár és magántanár sereglett június 2-án városunkba. Komoly munka és baráti érint-

kezés közben sok fontos dolgot beszéltünk meg és sok látszólagos ellentét küszöbölődött ki. Itt volt a szegedi és pécsi egyetem, a műegyetem, az állatorvosi és a bányászati főiskola Rectora, a közgazdasági kar dékánja, valamint a Kultuszminiszter Úr képviselőjében *Korniss Gyula* államtitkár úr és *dr. Magyary Zoltán* miniszteri tanácsos úr.

Látogatóinknak egy olyan főiskolát mutathattunk meg, amely megfelel annak az igaz férfi gondolatvilágának, akinek a nevét egyetemünk homlokán hordja. Úgy érezzük, hogy az évek múlásával mindinkább közelebb kerülünk hozzá. E közeledés külső jeleként az idei évben erősen gyarapodott és együttes elhelyezést nyert *Tisza gyűjteményünk*, amely 187 sajtó levelével, néhai *Tóth István* örökéből és sok eredeti fényképpel gazdagodott.

Midőn most *lezárom egyetemünk életének 14-ik évéről* való jelentésemet, teszem ezt hálatelt szívvel azok iránt, akik munkámban mindenkor megértéssel támogattak. Nemcsak a magam, de az egész egyetem hálája szól *gróf Klebelsberg Kunó* Kultuszminiszter úr Ó Nagyméltóságának, mert amit elértünk, azt az ő személyes szakszerű érdeklődésének köszönhattuk. De köszönetünk szól különösen a kultusztárca egyetemi ügyosztálya vezetőjének, *Magyary Zoltán* miniszteri tanácsos úrnak, aki rövid egy év alatt a pénzügyi nehézségek zürzavarából a teljes költségvetési egyensúlyba hozta egyetemünk gazdasági ügyeit és ezen felül is talált módot a fejlesztésre. És köszönetem szól, igen mélyen átérezve, az 1927—28-ik tanév Tekintetes Egyetemi Tanácsának, azért a baráti együttműködésért, amely sohasem felejtette el velünk, hogy minden munkánk csak egyetemünk fejlődésének és az objektív tudomány továbbvitelének szólhat.

Ha csak egyszer valamennyien megtanuljuk, hogy higgyünk egymásban és ha magunk is, bízva Isten segítségével, bátran megyünk egyenes útunkon, akkor a leselkedő gáncs és ármány erőtlenül lepattog meggyőződéses hitünk vértjéről. *Ebben* a hitben fogadtam hálával és megértéssel országunk legelsőjének utamra küldött jelmondatát, Pál apostolnak a rómaiakhoz írott levele 8-ik részének 31. versét: *Si Deus pro nobis quis contra nos*. Ebben a hitben adom át egyetemünk vezetését az 1928—29. tanév Rector Magnificusának és Tanácsának.

Debrecen természettudományi multja.

Megnyitó beszéd a Magyar Egyetemek és Főiskolák tanárainak második Baráti Összejövetelén, 1928 június hó 2-án.

Igen tisztelt Vendégeink! Hölgyeim és Uraim!

A terület, amelyen állunk, egy darab abból a Magyarországból, amely él, nem pihen és a munkában keresi a jövőt.

Történelmi falak közt vagyunk. Egy négyszázéves főiskolában, amely azonban csak tisztos vendéglátónk. Odakint, a Nagyerdőn, most épül saját otthonunk. Nem tudunk még az egész vonalon kész dolgot mutatni. Nádfedeles kunyhók mellett legmodernebb intézetek állnak. De ami ma ennek a városnak és ennek az egyetemnek a jellegét adja, az a nyugtalanság, az évről-évre és percről-percre való változás és fejlődés. És ezáltal e város a mai Magyarország méltó képviselője, mert az élni-akarás mozgása tölti be és mert az életrevalóság bizonyosságát adta egyetemi telepével, a jövő élet irányát mutatja mai vágyaival. Reméljük, hogy ha rövidesen újra itt láthatjuk e díszes társaságot, teljes egészét lesz módunkban mutatni. Akkor talán egy fejlődési periódus végén fogunk állani; ma még benne vagyunk.

Az a fejlődés, amelyben egyetemünk halad, nem ötletszerű, hanem — talán végzetszerűen, talán az alkotók sejtéséből — a tudomány mai fejlődésének iránya. Az eddig előtérben haladó theologiai, jogi és filozófiai tudományok mellett ma a természettudományokban és azok legmodernebbjeiben, a biológiai tudományokban — beleértve azok alkalmazását az emberre az orvostudományok révén — látjuk a jövő fejlesztési feladatait.

Végzetszerűnek látom fejlődésünket, mert 300 éve kísérletezik az orvos és természettudomány Debrecenben, hogy alkosson, hogy erőre kapjon ezek közt az öreg falak közt. Hazai kultúrtörténetünkben e város csak mint a református theología vára szerepel: méltóztassék azért megengedni, hogy megmutassam, hogy a földszintes kis tanári házakban és e bolthajtásos tantermekben hogyan él a XVI., XVII. és XVIII. században a természettudomány.

Míg a theologiai és filozófiai tudományok művelése e századok folyamán iskoláinkban magas fokon állott, addig a természettudományok tanításának alig találjuk nyomait és az orvosképzésnek sincs itthon tudományos alapja. A XVII.

században még a nagyszombati egyetemnek sincs orvosi és jogi fakultása. De ugyanakkor sok külföldi egyetemen is még csak egyetlenegy tanár tanítja az összes orvostudományokat, a természettudományokat pedig rendszeresen még együtt művelik az orvostudományokkal. Nincs mit csodálkoznunk tehát azon, hogy nálunk a XVI., XVII. században, sőt még a XVIII. század elején sem jobbak a viszonyok, mint — Hollandia és Olaszország híres iskoláitól eltekintve — a velünk szomszédos külföldön.

A XVI. században a természettudomány főként gyógyszerek utáni kutatásban merült ki. Tulajdonképpen természettudományi érdeklődés — gyakorlati asztronómiától és alchémiától eltekintve — alig van. Az orvosismeretek pedig a lelkészekben élnek. Ezt a típust képviselik nálunk is a XVI. században a természettudományok művelői, amikor a mi főiskolánk megkezdí munkáját. A papok kezéből a természettudományi kutatást a XVIII. században az orvosok veszik át. Jellemző erre a hivatásukra, hogy még 1781-ben is meghagyja a helytartótanács a megyei hatóságoknak, hogy utasítsák a tisztiorvosokat a természeti tárgyak kutatására, azok lelőhelyeinek és természetének leírására, valamint arra, hogy a budai egyetem és a helyi múzeumok részére gyűjtsenek példányokat, hogy meg lehessen írni Magyarország természetrajzát.

A debreceni főiskola a természettudományi oktatásnak és kutatásnak ezen primitív korszakaiban nemcsak nem maradt el, hanem — és ez, azt hiszem, nem eléggé ment még át a köztudatba — hazánkban kétségtelenül a legnagyobb természettudományi multtal bír. Okát ennek egyrészt a debreceni főiskola kálvinista jellegében keresem, amely a modern eszméket képviselte vallási irányítottsága folytán, másrészt abban, hogy e két és fél évszázadban (1550—1800), amelyről szólni akarok, a török és labanc pusztította országban, ez a mocsarak és puszták közt fekvő, gazdagsága által nem feltűnő és ezért nem is túlságosan kívánatos város sajátságosképpen relativ nyugodt pontot képviselt a körülötte dúló nyugtalanságban.

A *természettudományok első korszakából*, amikor a lelkész volt egyúttal az orvos és természettudós is, származik az első természettudományi munka Debrecenből. *Horhi-Méliusz-Juhász Péter* „döbrötzeni keresztyén egyház pásztora“ — (aki Wittenbergben tanult) —, „közönséges betegségekről való orvosságoknak öszveszededetésében“ 1558-ban Kolozsvárt adja ki „Herbariumát“ azzal a céllal, hogy „ha betegségek történnek, orvossággal testeket gyógyítanak“. Ez a Paracelsus és Hipokratés tanainak összekeveréséből álló népszerű orvosi munka a betegségek betűsoros névsora mellett feltünteti a lapszámot, amelynél a megfelelő orvosság feltalálható. Bármily primitív is, mégis az első magyar botanika, amit csak 1775-ben követett,

ugyancsak Debrecenben, *Csapó József* városi orvos „Új füves és virágos magyar kert“-je, amelynek 2. kiadása az elsőt 1792, évben követte. Ennek a sornak a végén áll, de kétségtelen kontinuitásban vele, a hajdúsági főorvosnak, a debreceni kör híres megalapítójának, *Földi Jánosnak*, „Rövid kritikai rajzolata a magyar fűvésztudományról“, 1793-ból. Ez aztán két debreceni író, *Fazekas Mihály* főhadnagyot, a „Ludas Matyi“ szerzőjét és *Diószeghy Sámuel* debreceni református lelkészt (1760—1813) arra biztatott, hogy 1807-ben kiadják együtt a „Debreceni magyar fűvészkönyv“-et, amelyet 1813-ban követett az „Orvosi fűvészkönyv“, az előbbinek gyakorlati része. A magyar növény-tudományban e mű kétségtelenül korszakalkotó. Amíg régebbi könyveink a növényeket még ábécé-rendben közölték, addig Fazekas és Diószeghy már Linné rendszerét használják. — Fazekas alapította a régi, szép debreceni fűvészkertet. Először saját kertjében, majd *Kerekes Ferenc* kollégiumi tanár (1823—1850-ig) 1840-ben ezt átviszi és megnyitja a „Pap tava“ helyén. E kert, sajnos, 1923-ban elpusztult a Déri-múzeum odaépítése folytán. Kettőjük szobra azonban ma is őrzi a hely emlékét. Ennek a nagyhagyományú debreceni botanikai iskolának állított méltó emléket Debrecen városa, amikor egyetemi telepünk kiegészítéseképpen mintegy 40 holdas botanikus kertet bocsátott az egyetem rendelkezésére és kultuszminiszterünk, aki e kert megvalósítására az elmúlt napokban tette meg az első lépéseket.

De a botanikai tudományok követésével már négy évszázadon át kalandoztunk végig. Térjünk vissza a természettudományok művelésének abba az idejébe, amelyben *Méliusz* a botanikáját írta. Még a XVII. században is a teológusok foglalkoztak *orvosi kérdésekkel is*. Így 1664-ben *Komáromi Csipkés György* debreceni lelkész írt a pestisről. „Pestis pestise“, melyben a pestisnek „a közvélekedés szerint rettenetessége megkisebbittetik“. Hogy a pestis akkor mily pusztításokat végzett ebben a kis országban, annak jellemzésére csak azt említem meg, hogy 1621-ben egyedül Debrecenben 2000-en haltak meg pestisben, amikor az egész ország lakossága csak kb. 2 millió.

Egy debreceni teológusról: *Köleséri Sámuelről* (1663—1732) pedig azt tudjuk, hogy miután Debrecenben első szónoklata alkalmával elhibázta a Miatyánkot, elhagyta a papi pályát és visszatért Leydenbe, hogy filozófiai és teológiai tanulmányai után orvostant tanuljon. Később messzeföldön híres nagyzebeni orvos lesz belőle, 1719-ben az Acad. Imp. Naturae curiosorum tagja, de ekkor sem felejtí el a régi debreceni kapcsolatokat és 1722-ben a debreceni naptárban kioktatja a népet a természetes himlőoltásról. Kétségtelenül ez a Konstantinápolyból 1721-ben Lady Wortley Montague útján Angliába került és

onnan az egész világon elterjedt tan, itt tehát már el volt terjedve, amit a törökkel való intenzív kapcsolatok érthetővé is tesznek ; hiszen a XVI. és XVII. században a debreceni kereskedőknek még saját szállóházuk is volt Stambulban. Figyelemreméltó munkája „Tractatus brevis de mediis, quibus vita ac sanitas conservatur et prolongaretur“. Könyvet írt a skorbutról, a pestisről, a rendes orvoslás közönséges reguláiról, a más betegségeiről. Több apróbb orvosi értekezése jelent meg megfigyeléseiről német tudományos folyóiratokban. Csodálatos elme, mert írt ezeken kívül theológiai, filozófiai, természettani, matematikai, bányászati és történelmi munkákat is.

Az *orvosképzés*, amennyire erről tájékozva vagyunk, a XVI. és XVII. században még nagyon alacsony fokon állott nálunk.

Az orvosi munka ez időben főleg chirurgusok kezében van. Már 1583-ból maradt egy Bátori Zsigmond által megerősített „Debreceni sebészeti céh szabályzat“. Ez, úgy látszik, a legrégebb borbély-seborvosi céhlevelünk, amelyet Magyarországból ismerünk és a szövetségéből az is kitűnik, hogy itt már jóval régebben is volt ilyen céh. A sebészekről tudományos képzettséget nálunk nem követeltek, míg Ausztriában már 1576 óta Miksa császár a sebészeti gyakorlatot az egyetemtől tette függővé. De azért az első sebészeti akadémiát mégis Berlinben és csak 1726-ban, Franciaországban 1731-ben, Bécsben 1785-ben állították fel.

A debreceni sebész céh szabályai szerint három évig kellett ezt a mesterséget tanulni. A vizsgáláshoz orvost nem is kellett meghívni és az főleg emplastrum és unguentum készítésére terjedt ki. A chirurgusnak medicust csak akkor kell a beteghez hívnia, „ha annak jelenléte kívántatik“.

Egy-egy híresebb chirurgus mellett nevelődtek az orvosok, sokszor ugyanazon család tagjai. Így például ilyen orvosi család Debrecenben a XVII. században a Felvinczy-család. 1647-ből Debrecenből a következő nemesek neveit ismerjük, akik sebézmesterek voltak : Czéki Mátyás, Jászberényi Simon, Jenei János, Váradai Gáspár.

1747-ben kilenc ilyen chirurgus működött az akkor körülbelül 20,000 lakosú városban.

És ha így kétségtelenül folyt Debrecenben orvos-chirurgus képzés, a magasabb képzettségre törekvő orvosok, innen mégis a XVII. század közepe óta mind gyakrabban jártak külföldre, főleg a virágzó hollandiai orvosi iskolákba.

A tudományosan képzett orvos azonban egyúttal természettudós is volt. Hamarosan nemcsak papok és paphól lett orvosok tanítják a természettudományokat, hanem a kollégium *orvostanárokat is alkalmaz*, akik azután természettudományokat tanítanak. Így tudjuk pl., hogy a XVII. században *Husztai Szabó József* és *Király István* orvostanárok voltak a kollégiumban, akik

közül az utóbbi debreceni ösztöndíjjal végezte tanulmányait Hollandiában. Orvosok a kollégium híres természettudományi tanárai, akik aztán nem is orvosi, hanem más téren lettek híresek.

Ebben, a kollégiumban élő intenzív természettudományi légkörben találok csak a magyarázatát annak, hogy a kollégiumon kívül Debrecen városának orvosai is magas képzettségű, elsőrangú emberek. Hogy lehetne egyébként megérteni, hogy olyan nagy fizikus, mint *Segner János András*, a XVIII. század egyik legnagyobb szakembere (1704—1775) debreceni gyakorlóorvos volt, igaz, hogy csak egy évig, 1730—31-ig? ! Pozsonyban született, Győrött, majd a debreceni főiskolán tanult. Az orvostant Jénában végzi: előbb Pozsonyban praktizál, majd Debrecenben telepszik le. Szerelme visszahívja Jénába, ott meg-nősül, habilitál, 1735-ben Göttingenben, majd 1755-ben Halle-ban a *physisca, mathesis* és *chemia* tanára. Mint nemes és udvari tanácsos s a londoni, szentpétervári, göttingeni, berlini tudós társaságok tagja hal meg. Amidőn oly keveset tudunk ennek a kornak tulajdonképpeni kulturális életéről, azt hiszem, eléggé fel nem becsülhető adat, hogy *ebben az iskolában* kapta azt a középiskolai nevelést, amely ebbe az irányba térítette s *ide vágott vissza és itt telepedett le*, midőn külföldi tanulmányai után megélhetésre gondolt.

A XVII. század kollégiumi tanárai közt kétségtelenül a leg-érdekesebb a „tudós professzor *Hatvani*“, akinek neve a nép közt ma is él, akinek sírköve a kollégiumi baloldali lépcsőház második emeletének falában látható. *Hatvani István* 1718-ban Rimaszombaton született. Itt a kollégiumban a lángeszűnek mondott, korán elhunyt *Maróthy* tanárnak tanítványa és közben Losoncon és Kecskeháza is tanult. Bázelen végezte az orvosi szakot, mint Bernoulli és Musschenbroch tanítványa.

Még ő is azok közé tartozott, akik először teológiai diplomát szereztek és e téren annyira vitte, hogy meghívták a leydeni teológiai akadémiára tanárnak. Papi jellegét később is megtartotta s mint természettudományi tanár is prédikált és még úrvacsorát is osztott. Svájci, hollandiai és németországi tanulmányai után Debrecenben a mértan és bölcelet tanára lett (1749). Haláláig, 1786-ig, volt a kollégium tanára. Rendkívül agilis ember; nagyon sokat foglalkozott az ifjúsággal, diákkór-házat alapított és a diákokat maga kezelte. Orvosi, teológiai és fizikai munkákat közölt s ezen dolgozatai és külföldi folyóiratokban megjelent cikkei révén híre messze földre terjedt. 1757-ben csillagászati számítással meghatározza Debrecen földrajzi fekvését, kiszámítja az 1769 augusztusi üstökös pályáját, tanulmányozza az 1776 január 18-iki északi fényt. Nevét francia, holland, svájci, olasz, német és pétervári egykorú tudósok említik. Mint orvosnak igen nagy praxisa volt és a

végrendeletéből, amely városi levéltárunkban van, megállapítható, hogy értékes ajándéktárgyakat kapott előkelő páciensektől, így báró Haruckernétől Bécsből és Anhalt-Berneburg fejedelemtől, akit kétszer is kezelte.

Fizikai kísérletei és előadásai szerezték meg neki a Magyar Faust melléknevet. Előadásait ugyanis kísérletekkel élénkítette és azt is tudjuk, hogy az 1748-ban Leydenben megjelent „Institutiones Physicae” és annak főleg „De Electricitate” című fejezet volt a tankönyve. A fizikai szertár ő alatta gazdagodott. Igaz, hogy már 70 évvel előbb *Szilágyi Márton* tanár (1681—1700) alapította, az említett *Huszthy István* orvostanár (1700—1704) delejtűt és földgömböt vásárolt, *Maróthy György* 1741-ben légszivattyút hozatott Lipcséből, de különösen *Hatvani* vásárolt sok mindent, főleg a csodálatos machina electricát (100 forintért 1776-ban), majd prizmat, pirométert, barométert, thermométert.

Kéziratait és 1000 pengőjét a kollégiumra hagyta. Ebből 700 pengőnek évi kamatját oly pályadíjnak szánja — és ez jellemző az 1786-iki kollégiumi tanításra —, mely évenként felváltva, az 1. évben theologia, a 2. évben philosophia, 3. évben physica-mathesis mixta, astronomia, chronologia, geographia generalis, 4. évben historiai tárgyú dolgozat honorálására használandó.

Hatvani egykorú képe, amely őt 36 éves korában ábrázolja, a kollégium dísztermében függ.

A fizikai tanszéken utódja lett veje: *Miles József* (1786—1793), aki németből fordított jelentéktelen „Orvoskönyv” szerzője.

Ugyanebben az időben a kollégiumból áradó intenzív természettudományi érdeklődés a kollégium falain túl is kifejti hatását és meglepő az a tudományos szellem, amely a XVIII. század utolsó negyedében a városi orvosok körében uralkodik. Egymásután olyan tisztí orvosai vannak Debrecennek, akik tudományos képzettségükkel nemcsak országos, hanem világ-irodalmi viszonylatban is elsőrangút alkotnak.

Husztí István városi tisztiorvos, egyúttal kollégiumi tanár, filozófiát és természettant tanít. *Buzinkay György*, Debrecen város orvosa 1735-ben írja „Az elveszett bűnösnek megkerestetését” és 1739-ben kiadja „Rövid oktatását a pestis elleni védekezésnek”.

Utódja, mint szintén Debrecen város orvosa, *Csapó József* (1734—1799) itt adja ki 1771-ben az első magyar gyermekgyógyászatot: a „Kis Gyermekek isputálját”. Botanikai működéséről már beszéltem, de megemlítenéek tartom, hogy a Haller-féle fiziológiai iskola hatása alatt ő volt az első hazánkban, aki még 1756-ban foglalkozott ideg- és izomélettannal és a világirodalom ilyen összefüggésben említi. Talán nem csalódom, ha neki tulajdonítom, hogy a kollégiumi könyvtárban

gazdag fiziológiai irodalom van a XVIII. század végéről. — Ő kelthette fel az érdeklődést az ilyen irodalom iránt és talán nincs más hazai könyvtárunk, amely a „Reilsche's Archiv für Physiologie“-t, a legrégebbi élettani folyóiratot, amely 1770 körül indult meg, az első kötettől kezdve tartalmazza.

A kiváló orvosoknak ebben a sorában a következő *Weszprémy-Csanády István*, aki Csapóval egyidőben élt Debrecenben (1723—1799). Utrechtben tanult és 1776-ban orvosdoctor lett. Diplomáját Pozsonyban nosztrifikáltatta, aztán Debrecen tisztiorsosa lett. Már 1760-ban írta „Bába-mesterségre tanító könyvét“. Ez az első magyar szülésznői oktatókönyv. 1766-ban *Van Swieten*, a híres holland származású bécsi orvostanár *Weszprémy* nevében átadja e könyv egy példányát Mária Teréziának és II. Józsefnek s a királynő *Weszprémyt* ezért az ő arcképét viselő gyémántos nagy aranyéremmel tünteti ki.

A világirodalomban, Kolle—Wassermann nagy bakteriológiai kézikönyvében egy más, általánosabb összefüggésben találjuk meg *Weszprémy* nevét. Őt ismerik el az elsőnek, aki a pestis gyógyítására oltásokat ajánlott, 1755-ben, Londonban latin nyelven megjelent könyvében. Ezt csak 140 évvel később tudta a gyakorlati orvostudomány Indiában tényleg megvalósítani.

És ezeknél is fontosabb hazai szempontból az a négykötetes műve, melyben 1774-ben a Magyar Orvosi Rend történetét írta meg. Ma is legfontosabb kútforrása régi orvosi és természettudományi történetünknek a „*Succincta medicorum Hungariae et Transsylvaniae*“ (Viennae 1774).

Ugyancsak Csapóval és *Weszprémy*vel egyidőben élt Debrecenben *Földi János* (1755—1801), 1781 óta a hajdúkerület főorvosa, a híres és higgadt nyelvújító, aki 1773-ban került a debreceni iskolába. Nyelvújító működését, növénytanát már említettem, itt még csak a Linné-rendszer szerint írott első állattanunkat: az „Állatok országá“-t említem meg, amelyért a jénai természettani és földtani társulat tagjává választották s amelynek főképp nyelvújítási jelentősége van.

Weszprémy utódja a városi physicus székében *Szentgyörgyi József*, aki tudományos munkásságát szintén a természettudományi nyelvújításban keresi. A debreceni kör egyik leghíresebb tagja, erős ellenese Kazinczy túlzott nyelvújítási kísérleteinek, akivel egyébként baráti viszonyban van és élénk levelezésben áll.

Még egy utolsó felcbbbanást vesz Debrecenben a természettudományi oktatás, amidőn az ősi tradíciók megtestesítője, *Cseh-Szombathy*, előbb debreceni, majd pesti orvos alapítványt tesz a kollégiumban egy természettudományi tanszékre és erre egy igen jónevű magyar kémikust, a Németországban élő *Kerekes Ferencet* hívják meg (1780—1850). Főműve: „*Betrachtungen über die chemischen Elemente*“ (Pest, 1819)

József nádornak van ajánlva. 1823-ban foglalja el tanszékét.

A vegytani tanszéken 1839—1827-ig megint orvos működik : *Csécsi Nagy Imre*, aki 1842-ben írta az első magyar geológiát, amelyért akadémiai taggá választották. Sőt a természettudományok következő képviselője : *Török József* is, akit 1848-tól 1894-ig találunk a vegytani tanszéken, orvostudor. Fialkorában, 1848-ban az egyik legelső magyar balneológiát írta itt Debrecenben „A két magyar haza elsőrangú gyógyvizei és fürdőintézetei” címen.

Kerekes Ferencet már utólérte a természettudományi kutatásokra való felszerelés hiányának a végzete Debrecenben. Kémiai munkássága a tanszék elfoglalásával megszűnik. — Ő maga átmegy 1839-ben az új *mértani és természettani* tanszékre. Ő az, aki a lipcei Jablonovsky-társaság híres 1838-iki matematikai pályázatán a három pályázó közt, a két — szintén pályázó — Bolyai elől megnyeri a díjat, amint ma tudjuk, azért, mert a Bolyaiak geniális megoldásai messze megelőzték korukat.

A matematikai szellemnek a debreceni iskolában mindig erős talaja volt. Már az 1577-ből származó „Debreceni arithmetika” a legrégebb magyarnyelvű matematika; majd követi ezt ugyaninnen az 1614-ben megjelent „*Practica arithmetica*” és 1674-ben *Menyői Tolvaj Ferenc* arithmetikája. *Hatvani* tanára volt a csak 29 évet élt *Maróthy György* kollégiumi tanárnak (1715—1744), akinek 1743-ban Debrecenben megjelent 400 oldalas műve, „Arithmetika, vagy Számvetésnek mestersége” nagy hírnevet szerzett. *Hatvani* matematikai főműve az „*Introductio ad principia philosophiae solidioris*” (Debrecen, 1757) a matematikai valószínűségnek magyar szerzőtől való legrégebb tárgyalása és minden tekintetben kora színvonalán áll. Az ő tanítványa volt 1755—1766-ig a debreceni kollégium diákja, majd széniora, a hollandiai Daventer főiskolájának 1775—1816-ig híres matematikai tanára : *Csernák László* (1742—1816), aki a „*Cribrum arithmeticum*”-ból, 1020 oldalas munkájából hét tiszteletpéldányt küldött öreg korában Debrecennek, hálájának és idetartozandóságának bizonyításául. — Őt kötik össze e falak azután a fent említett Kerekessel.

Míg a debreceni tisztiorvosok és a kollégium orvostanárai a XVIII. század második felében mind orvosi, mind természet-tudományi szempontból hazai és külföldi vonatkozásban is elsőrangút alkotnak, a XIX. század elejétől kezdve Debrecen természettudományi jelentősége csökken. A szépen indult palánta sohasem fejlődött nagygyá. Ha ez így van, akkor ok-szerűen felvetődik a kérdés, hogy hova tűnt el ez a nagy orvosi műveltség és természettudományi lelkesedés? Miért szakad meg a XIX. század elején? Magyarázata az, hogy ebben az időben a nagyszombati egyetem Budára, majd Pestre költözik

és orvosi fakultást nyer. Az orvosi és természettudományi oktatás így Budapestre koncentrálódik. *Az erők egy centrumba, Pestre vonatnak.* A vidék elárul. Ezen időtől kezdve *a debreceni kollégiumban is hiányoznak a természettudományok iránt érdeklődők.* A könyvtár természettudományi folyóiratai megszakadnak. A szomszéd Szoboszló szülöttje, *Högyes Ferenc* (1847—1906), ez az ősmagyar tehetség, már nem Debrecenben termeli kincseit, hanem a budapesti egyetemen.

Debrecen azonban régi tradícióihoz híven sikra szállott és nagy áldozatoktól sem riadt vissza azért, hogy egyetemet és annak keretében orvosi, természettudományi és matematikai fakultást nyerjen.

Az 1918. év óta orvosi és természettudományi tanszékek és intézetek nyíltak meg.

A régi természettudományi hagyományok újra ébrednek. A régen művelt termőtalaj új gyümölcsöket ígér.

Rectori megnyitó beszéd a Tisza-émlékünnepélyen.

1928 április 22-én.

*Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !
Mélyen Tisztelt Közönség !*

A debreceni egyetem tanári kara 1920 tavaszán határozta el, hogy egyetemét Tisza István gróf nevére kereszteli és Tanácsunk régebbi határozata értelmében évente Tisza István születése napján megünnepeljük nagy névadónk emlékét.

Ez az ünnep nem arra való, hogy a munka szüneteljen, hanem hogy magunkba szállva, az elmúlt éveknek a Gondviselés által rendelt értelmét próbáljuk véges képességeinkkel megérteni.

Rövid időközökben két hazafias ünnepre gyűltünk össze. Öt héttel ezelőtt, március 15-ét, egy revolutio szent eredményeinek kiküzdését ünnepelte az egyetemi ifjúság. Kétségtelen, hogy a népek életében a zökkenések és ugrások is hoznak néha előrehaladást, mint ahogy a forgószél száguldva viszi tovább a hajót. De az égi viharok és a földi revolutiók a könnyek árját is magukkal hozzák.

A mai ünnepünket egy oly revolutió emlékének szenteljük, amely *csak* könnyeket hozott. Megingatott egy számtalan politikai nehézség Scylla és Charybdise közt mindig szilárdan álló sziklát, az *egyellent*, amelyhez a külső vihartól tépdesett bárkát hozzá lehetett volna még kötni, akinek a földrengéseket álló multja nem bírta a vakondok sötét túrását.

Hogy érezzünk mi, hogy érezzen különösen egyetemi ifjúságunk e két megrázó ünnepen ?

Nem hiszem, hogy az elsőnél, a március 15-iki emlékünnepnél, a kezek ökölbe szorítását kellene tanítanunk. Nem hiszem, hogy az elsőből azt kellene tanulnunk, hogy törni kell, ha a hatalom nem enged. Nem hiszem, hogy a gyűlölködést, az emberi hibák meg nem értését kellene ott tanítanunk. Hanem a március 15-iki ünnepély tanulsága : a kivívott eredmények megbecsülése, az elveszett kincsek visszaszerzésének okos, higgadt előkészítése, a *hibákból tanulni*.

De, miként a március 15-ike nem lehet a bosszú és a harag ünnepe, úgy azt hiszem, hogy ez a második ünnep sem a könnyhullatás ünnepe csupán. Jelentse nekünk azt, hogy meg kell becsülnünk a nyugodt, harmonikus munka és fejlődés menetét ;

jelentse azt, hogy bár megértéssel embertársaink gyengesége iránt és tudatosan figyelve a körülményeknek a feltételeket megváltoztató erejét, mindig tartsuk együtt az erőinket a szenvedélyek fékezésére. És legyünk egy olyan országnak, egy olyan iránynak munkatársai, amely ennek a termésthöz munkának az ápolásában látja a hazafiasság legszentebb erényét. Amely könnyeket szárítani, gondtelt sóhajokat el tüntetni akar a nyugodt munka biztosításával. Tanuljunk e napon kicsinyes emberi szenvedélyeket nagy és magasztos szempontoknak alárendelni, tanuljunk kis és nagy körökben ellentéteket elsimítani, egy nagy felettünk álló egység, a haza boldogulásának javára !

Doctoravató beszédek.

„Sub auspiciis Gubernatoris“ doctorrá avatáson
1928 április hó 21-én.

„Doctor Úr!

A most lefolyt ünnepély szorgalmának és tudásának legmagasabb helyen való megbecsülését, törekvéseinek és fáradozásainak legszebb jutalmát és méltánylását jelenti.

Egyetemünk 14 éves története alatt most negyedszer ünnepelheti, hogy egy tanítványát sub auspiciis avatják. A mai ünnep azonban különbözik a régebbiektől, mert olyan tárgyból történt a kitüntetés, mely egyetemünk legfiatalabb hajtása: a matematikai és természettudományi szak. A kollégium régi természettudományi hagyományainak új életrekelését jelentette, mintegy százéves szünet után először 1918-ban az orvostudományi fakultás, 1922-ben a fizikai és az orvosi vegytani tanszék s 1923-ban további természettudományi és matematikai előadások megindulása a bölcsészeti karon.

Nagy szimbolikus jelentőséget látok azért abban, hogy Önben, Doctor úr, ma, ennek az *újjáéledő* természettudományi fejlődésnek nagy sikerét, első sub auspiciis Gubernatoris doctorát üdvözölhetem.

Mindazok, akik ma Debrecenben természettudományokat kutatnak és tanítanak, még sok nehézség között teszik ezt és várva-várják intézeteik most már közeledő méltóbb elhelyezését. A tanítás ilyen sikerei azonban bizalmat és erőt adnak a további küzdelemhez és megnyugvást, hogy annak lesz is eredménye.

Kérem, hogy tudományos munkásságát — akár sokat ígérő gyakorlati téren is — sikerrel folytassa tovább. Az ihletett orvos, művész, vagy mérnök ugyanazt a kutató szellemet képviseli. Kielégülésüket az igazság utáni kutatás adja. Ebben a munkásságban érezze magát, kérem, mindig egyetemünk tagjának, úgy amint mi is mindig hozzánk tartozónak fogjuk tekinteni. Az Alma Mater és az ország legelsejének mai kitüntetése is arra hívja Önt fel, hogy gyümölcsöztesse legjobb erőit tudománya és hazája javára!”

Orvosdoctorok avatásán 1927 okt. 1-én.

Doctor urak!

Helmholtz, aki orvos és nagy természettudós volt egy személyben, mondta egyszer, hogy *igazi meglegedettséget* csak a tudománynak, mint életcélnek, önálló fejlesztése, vagy tudásunk gyakorlati alkalmazása adhat. Az egyetem a meglegedettség mindkét útját megmutatja és ha Önök most a tudásuk gyakorlati alkalmazásában keresik a boldogulást, akkor egyetemünk is nyugodtan bocsáthatja Önöket útjukra, mert erre nemcsak minden alkalmat megadott, de a követelményeit is úgy szabta, hogy tudásuknak ezeket a gyümölcseit valóban majd láthatják is. Isten áldását kívánom ehhez!

Orvosdoctorok avatásán 1927 október 22-én.

Doctor Kisasszony, Doctor Ur!

Ünnepeken kétféle gondolatunk szokott lenni: a visszapillantás és a jövőbe tekintés.

Ha Önök ma visszagondolnak azokra a rosz kis tantermekre és primitív laboratoriumokra, amelyekben hat év előtt a tanulmányaikat megkezdték és azután arra, hogy szemeik előtt hogy nőttek ki a földből azok a tökéletes intézetek, amelyekben tanulmányaikat befejezték, büszkeség és hála töltheti el szíveiket. Kevés generációnak adatott meg, hogy részese legyen egy ilyen fejlődésnek és, hogy a saját életében tapasztalja ennyire egy nemzet erejét, élni akarását és élni tudását. És ez a visszapillantás boldog optimizmussal kell, hogy eltöltse Önöket a maguk és annak a nemzetnek a jövőjére, amelynek tagjai.

Hazájuk, ahogy eddig kiképzésük felett örködött, további fejlődésükhöz is segítségükre lesz. Tudományos fejlődésüknek sorsdöntő perce volt az elmúlt hét, amikor Kultuszminiszterünk számos nagy ösztöndíjat létesített, amelyek gondtalan munkát biztosítanak éveken át azoknak, akik elméleti kutatásokkal kívánnak foglalkozni. Ez annak elismerése, hogy minden haladás az elméleti munkából indul ki.

Ha előre néznek, akkor a képbe talán egy kis gond vegyül: a jövő megélhetése! Azt mondják, sok az orvos. Én azt hiszem, hogy amíg ellátatlan beteg van, addig nem az. De bizonyos, hogy erős válogatás lesz Önök között és a betegek javát fogja szolgálni, ha nem szünnek meg továbbképezni magukat és így győzni fognak ebben a konkurenciában.

A külső feltételek immár megvannak arra, hogy tudásukkal messze megelőzzék elődeiket.

„Rerum cognoscere causas“ a tudomány általános feladata, az orvosé pedig még a gyakorlatban is ez. Sohase veszítsék el ezért a gyakorlatban sem a kapcsolatot a tudománnyal, hanem képezzék folyton tovább magukat. Ezzel a kéréssel bocsájtom útjukra Önöket és kívánok erőt az új munkához.

Orvos- és jogi doctorok avatásán 1927 okt. 29-én.

Doctor Urak !

Ha még néhány búcsúzó szóval fordulok Önökhöz, ezt azzal a barátsággal teszem, amellyel öt-hat éve ez az Alma Mater Önöket befogadta. Jórészt végigharcolták velünk egyetemünk és különösen az orvosi fakultásunk legnehezebb éveit. Bátrak voltak és hittek velünk együtt abban, hogy a hat év előtti primitív kezdetből nagygyá, széppé fogjuk kifejleszteni a fakultást. Ifjú lelkesedésükkel, hitükkel és azzal, hogy átérezték a nagy célt, könnyűvé tették a mi munkánkat és végül együtt tudtuk még élvezni a nélkülözések után a remények beteljesülését. Tartsák meg továbbra is az életben ezt a hitet és bátorságot, azt a szellemet, amely az egyéni kényelmet fel tudja áldozni egy nagy célért és akkor hasznos polgárai lesznek ennek a hazának. És ahogy az elmúlt években tették, tartsák a jövőben is szemük előtt, hogy egy nagy egységnek, a hazának a fiai, akiknek hinni kell a *munka szentségében*. A munka tesz erőssé és a munka tör át szakadékokat és határokat ! Tanáraik mindig szeretettel fognak visszagondolni az Önökkel töltött, sokszor nehéz, küzdelmes időkre !

Jogi- és orvosdoctorok avatásán 1927 nov. 22-én.

Doctor Urak !

Életük eddig biztos cél felé, élesen megvilágított úton vezetett a sóvárgott szabadság felé. Mai ünnepük a tudományos és gyakorlati felszabadulásukat jelenti: a jövőben joguk van úgy gyakorlati, mint tudományos célok felé saját útaikon járni. De ha eddig önfeladt gondtalanságban, vagy csak a holnap gondjának élve haladtak, most ez az új szabadság új világot jelent, szabad tengert, amelyen maguktól függ, hogy merre fordítják a kormányt. Hogy széllel vagy szél ellen, óvatosan vagy kockáztatva, csendes öbölben, vagy a szabad hullámokon keresztül akarják-e folytatni a partról az utat !

De akár így, akár úgy választanak, a viharokat egyikük sem fogja kikerülni. Az öbölben meghúzódó csolnakját a szél sziklára fogja vetni, a szabad tengeren vívódóét száguldva fogja tovább hajtani — és talán fájdalmasan fognak visszagondolni az elmúlt nyugodt időkre.

Ne kapkodjanak akkor *sem* a vitorla, *sem* a lobogó után és ne kiáltsanak segítségért sem ! Hanem szorítsák össze az ajkukat, fogják meg erősen a kormányt és járjanak becsülettel azon az úton, amelyet itt tőlünk tanultak megszeretni : a jóért, az igazért és a tudományért, — mert ez a három egy.

Napi gondok és szomszédok irigysége közt, az életért, a *szükséges* kenyérért való küzdelemben, vezesse Önöket az a tudat, hogy a mai kézfogással szabadok és csak azt *kell* tenniök, amit becsületük és becsülettel tanult tudományuk követel. Tegyék mindig azt, amit a saját higgadt belátásuk jónak tart, tegyék azt, amire mai esküjükkel vállalkoztak !

Ezen az úton talán sok keserűséget — egyik többet, másik kevesebbet — fognak elszenvedni, de egyet mindig meg fognak tartani : *a nyílt tekintetet és a büszkén magasra tartott fejet.* És elvégre ezek a legnagyobb kincseink. Ehhez kívánom Isten áldását !

Doctoravatás az egyetemi zavargások idején, 1928 febr. hó 11-én.

Doctor Urak!

Napjaink történetének hatása alatt, engedjék meg, hogy egy búcsúzó figyelmeztetést adjak.

Ma felszabadulnak az iskola fegyelme alól. Mától kezdve a közélet tagjai. Az ember élete nemcsak tettekből, hanem gátlásokból is áll. A magánéletben tetteinket szabadon választ-hatjuk, de a közéletben a gátlásoknak jut nagyobb szerep. Az ifjúságnak a tulajdonsága, természetadta joga, hogy még gátlásai nincsenek. A felnőtt emberé azonban, hogy tetteit gátolva, az észszerűség, célszerűség és magasabb szempontok szolgálatába állítsa. Ezért bűn, ha azok, akik a fegyelemtől szabadon élnek, az ifjúságot használják céljaikra, ahelyett, hogy a közéleti szereplés és az érett kor legfőbb kötelességét, a higgadt mérlegelést és felelős cselekvést követnék. Ha most, szabad útjukon, közéleti szereplésben lesz részük, akkor gondolják meg ezt az új kötelességet, amely felszabadulásukból folyik és járjanak el annak értelmében!

Orvosdoctorok avatásán 1928 márc. 24-én.

Doctor Urak, Doctor Kisasszonyok!

Fogadják legjobb kívánságaimat az orvosi tanulmányaikat lezáró mai ünnephez. Vezesse Önöket további pályájukon is az a *komoly tudomány és puritán szellem*, amelyet ez az egyetem tanított Önöknek. Sarlatánság sehol sem oly veszély, mint az Önök nemes pályáján és legfeljebb muló sikerekhez vezet. De az élet igazságos és maradandó boldogságot csak az igazán tudományos, önzetlen munka ad. Ehhez kívánom Isten áldását!

Jogi- és orvosdoctorok avatásán 1928 márc. 31-én.

Doctor Kisasszony, Doctor Urak !

Nagyon különböző területen keresték egyetemünkön az utat az igazság megismeréséhez. Önök, jogtudományi doctorok, az emberek vitáiban akarnak igazságot szolgáltatni, Önök pedig, orvosdoctorok, a megbetegedett embernél keresik az igazi okot, hogy azt gyógyítsák.

Ön, Doctor Kisasszony hazánkban egyike a legelső nőknek a jogi pályán és azért társnőivel együtt még be kell bizonyítani, hogy a női lélek épp úgy tud higgadtan küzdeni az élet nehéz vitáiban, mint a férfi. Sőt természetadta jóságával, megértésével és finom érzékenységgel sok esetben talán még alkalmasabb erre ; mint ahogy harmóniát és nyugalmat tud teremteni az otthonában is az élet legsúlyosabb küzdelmei közepette.

Önök pedig, Orvos Doctor Urak, tudják, hogy ádáz küzdelmek várják most, a struggle of life minden eszközével, az életbelépésüket és hogy csak az van felvértezve ezek ellen, aki komoly tudományt hoz magával. Hogy ezekben a különböző küzdelmekben a kellő *bizalmat a saját erejükhöz és tudásukhoz* mindig megtalálják, ehhez kívánom Önöknek Isten áldását !

Theologiai doctor avatásán 1928 május hó 4-én.

Doctor Ur !

Az ön munkája a tudományt köti össze a hittel. Az örök igazság útjait kutatja. Az ige változhatatlan örökéletű tényei-nek emberi köntösét boncolja és analizálja. Ma, amikor a gondolkodás szabadsága áthat mindenkit, százszorosan nyert jelentőségében a szigorúan tudományos kritika, amely mindig újra az igéhez vezet bennünket. A kétkedőket és ingadozókat, azt hiszem, éppen a földi sallangok értelmezése nyugtathatja meg és kíséri vissza oda, ahol megnyugvást találunk minden gondunkban.

Doctor Ur ! Az ön legközelebbi útja a *fájdalmak országába*, a sóhajok hegyei közé vezet. Vigye el oda egyetemünk *üdvözlét*, beszélje el ott, hogy nekik és értük dolgozunk, az ő nyelvüket, az ő hitüket ápoljuk tovább. A sáncokon keresztül összefonódik a kezünk. Régi tudományos tradícióink, amelyek összekapcsoltak már 400 évvel ezelőtt, erős kapcsok ma is. Tartsák fenn ezeket a kapcsolatokat, amelyeknek Ön, Doctor Úr, most egyik megtestesülése.

E kettős misszióhoz, a további tudományos kutató munkájához és nemzeti kapcsolatok erősítéséhez kívánom, hogy adjon Isten erőt és segítséget.

Orvosdoctorok avatásán 1928 május 12-én.

Doctor Uruk!

Doctorrá avatásuk kitartásuk, szorgalmuk, tudásuk jutalma. Vele életpályájukon új problémákhoz értek. Kérem, hogy a megélhetésért vívandó küzdelemben azokat az elveket tartsák szem előtt, amelyeket ez az egyetem a magáénak vall: a becsületesség, a puritán egyszerűség, az alapos tudás és a *nem anyagiás gondolkodás* ideáljait! Akkor egyetemünknek, éppúgy, mint önmaguknak is nyugodtan felelhetnek tetteikről. Ehhez kívánom Isten segítségét.

Orvosdoctorok avatásán 1928 június hó 15-én.

Doctor Urak !

Pliniusnak egy mondásával bocsátom újjukra Önöket :
„A jó munkából öröm fakad, de örömből fakad a jó munka is.“
Kívánom, hogy ezt az örömet a munkában és a munkájuk
javára mindig találják meg !

Üdvözlő beszédek.

*Vitéz Horthy István egyházkerületi főgondnok üdvözlése
beiktatása alkalmából, 1928 június hó 26-án.*

Kegyelmes Uram !

A legmélyebb tisztelettel üdvözlöm Nagyméltóságodat a Tisza István-Tudományegyetem nevében. Mély kapcsolatok azok, amelyek ezt az egyetemet, amelyet én most szerencsés vagyok képviselni, összekötik azzal a diszes állással, amelynek Nagyméltóságod lett most a legfőbb öre.

Ritkán dicsekedhetik egy ifjú intézmény oly tradíciókkal, mint ez a mi egyetemünk.

E tradíciók fakadnak : először ebből az évszázados főiskolából, amelynek gyökereiből sarjadtunk ki és bontakoztunk immár terebélyes fává.

Másodszor : annak a férfiúnak szelleméből, akinek nevét pajzsunkra irtuk, aki útmutatónk, akinek eszméi ezen főiskola karakterévé kell, hogy legyenek.

Mindkét tradíciók összeköt Nagyméltóságod munkájával. Ennek az egyházkerületnek volt évszázadokon át féltett gyermeke, büszke kincse, gyermekifjainak nevelője, szellemének letéteményese ez a főiskola és erre az öreg kollégiumra tekint ma is egyetemünk. A Nagytemplom harangjai dobbantják meg a szívünket és annak szószéke felé fordul a figyelmünk.

Ahogy Nagyméltóságodnak hivatalban elődje, valamint a mi névadónk egy testvérszékéből, odaadással istápolták és egyengették egyetemünk útjait, úgy tartsa meg, kérem, Nagyméltóságod is ezt a féltő gondot !

Mert nem közömbös erre az egyetemre az a szellem, amelynek letéteményese a Tiszántúli Egyházkerület ! A kultúrának éppúgy, mint a karakternek alapja az erkölcs. Csak ez lehet forrása annak az erőnek, amellyel a tudomány eredményeiből hasznosat építhetünk. A tudomány elmoshatja a gyermekkorunkban tanult tételeket, helyreigazíthat régi babonákat, sőt kényszeríthet oly hitre is, amely összeegyeztethető eddig feltáratlan örök törvényekkel és nagyobb látkörrel, de sohasem lephet meg új erkölcsi igazságokkal, mert azok előbb voltak, mint a legrégebb fizikai törvények.

Ennek az alapnak a megtartásában és ezeknek a támasztó pilléreknek felépítésében szorulunk mi arra a munkára, amelynek Nagyméltóságod most legfőbb vezetője.

De viszont kikérjük részünket a munka másik feléből. A tudomány törvényeinek felfedésében, az élethez való alkalmazásában szolgálni kívánunk ezen egyházkerület tradícióinak. A jövő nemzedékét az egyházkerület szellemének hivatott őreivé kívánjuk nevelni, akik minden haladásnak és fejlődésnek szószólói legyenek úgy, mint ahogy a kollégium nagy mesterei és tanítványai évszázadokon át azok voltak.

A Tiszántúli Egyházkerület és a Tisza István-Tudományegyetem két egymásra utalt és az egyetértésben nagyhatalmú szerv. Ennek az áldásos együttműködésnek a hitében üdvözlöm Nagyméltóságodat!

Finn és eszt képviselők üdvözlése 1927 október 22-én.

„Meine Herren! Im alten Eichenwalde, wo sie heute Morgen unsere neue Universitaet gesehen haben, rauschen die Eichen und erzählen wundersame Geschichten von uralten Zeiten, von Völkern, die, heute weit getrennt, einst zusammen einen langenslangen Weg gewandelt sind. Beide zogen der sinkenden Sonne zu, wo sie Frieden und Ruhe erhofften. Ihr Weg hat sich getrennt, beide haben in Ihrer Sehnsucht nach Freiheit unendlich viel gelitten. Körperliche Rassezeichen haben sich nach und nach verwischt, aber eines ist beiden geblieben diese Liebe zum freien Himmel, den *Sie* nun erreicht haben, die uns aber die Fesseln gebracht hat.

Unser Wald hier vor der Stadt ist der Grösste weit in der Ebene und er bringt uns Tausende von Singvögeln, die von Ihnen uns Grüsse singen. Auf dem Hortobágy rasten jetzt bald Millionen von Wildgänsen, die aus Ihren Teichen kommen. Abends — wenn es in den Kliniken still wird — horchen unsere Kranken Stunden lang dem Ziehen der Wildgaense. So sind wir auch heute nicht ohne Nachricht von den nordischen Brüdern.

Aber auch klarer noch lebt das Bewusstsein von Ihnen in unserem Volke. Ein altes Mütterchen erzählte mir einmal, wie russische Soldaten 1849 vor der grossen Kirche Tee kochten und wie dann einer, ein grosser blonder Mann. zu ihnen trat, von fernen Verwandten erzählte, von denen er einer sei und Worte sprach, die an die unseren erinnerten.

Im alten Wald, da draussen, wird gerodet. Ein uralter Eichenbaum sollte gefällt werden und man bezeichnete ihn mit einem eisernen Ring der rings um ihn gezogen wurde. So sollte er den Winter und den Tod erwarten. Doch dann kam ein Wunder. Die tausendjährige Eiche dehnte sich, die knorrigen Aeste durchfloss immer noch frisches Leben. Sie reckte sich in den Fesseln und endlich gelang es ihr, sie sprengte den eisernen Ring — die Holzfäller aber wichen erschrocken zurück!

So wollen auch wir nicht unterliegen, sondern weiter der Sonne und dem freien Himmel zu streben. Was sie heute hier gesehen haben ist die Fortsetzung unseres Kampfes, eines Kampfes der Kultur und der Wissenschaft, und auch ein Kampf um Europas und Ihr Verständnis. Mögen Sie von Ihrem Besuch dieses mitnehmen!”

*Beszéd és pohárköszöntő Sir Esmond Harmsworth tiszteletére
1928 május hó 22-én.*

In the name of the senate of the Royal Hungarian Tisza István University I greet you heartily and thank you for the honour you bestow on us in visiting this institution.

You have certainly heard very much in the past days about the sorrows and hopes of this country. What *we* wish and, as I believe, can also show you *here*, is that we have not only hopes, but we have a real will to live, and we find also the ways to the necessary strength. This country has always been a leader of culture in this part of Europe. Its wish is still to keep up this position. You will see here its hard efforts, built up during the disastrous years of war, revolution and inflation. We believe that work is one of the best ways to make this country not only strong, but also to make it desirable for those who have lost it.

This *spirit of work* lives in these laboratories, these institutions, fellows and students. This spirit certainly puts us on the way to a better future. In this spirit, Your Honour, I greet you heartily and ask you to transmit our greetings to your great and admired father.

Felköszöntő az 1928. V. 22-én adott banketten:

Ladies and Gentlemen,

On this day of great impressions my mind goes back to two days of my life. One of them was about 5 years before the war. I with some others sat round a fireplace in one of the wonderful colleges of Cambridge. An old professor of history was telling us his astonishing ideas of what would happen during the next years. Many of his prophecies have come true, and just those which are the hardest on us. I have often recalled this scene which gave me a deep impression as to the clear political foresight of that country from which our guests have brought us better news now, news in which I am as desirous to believe as I was then loath to believe.

I remember also another day, ten years later. Again in England. Friends brought me to the house of one of the greatest publishers of your country. I was asked then, in a discourse, of the possibilities and the desires of my country: „With what can you show us that in your country is really a spirit which sympathises with the ideals of England?“ I said: „My country is *a working country*. It is now not one of sadness and sorrows, as it was only a short time ago. It is now one which sees its future in work“. And I told them about building new universities, colleges, schools, research-laboratories. My host, whom I could not convince with political ideas, was convinced by these facts, that we are now on the right road. I mention this today, because I wish to emphasize that you should hear not only of our misfortunes, but you must understand that we are not standing still, that we are working for the future.

May I now turn my words to a less serious theme. We have greeted Sir Harmsworth. May I now greet his friends, Sir Sommerset Maxwell and Mr. Ward Price. A Hungarian proverb says: „You recognise a bird by his feathers, an apple by its tree, a man by his friends.“ And so, if we knew nothing else about you than that you are friends of Sir Harmsworth, we should know you well. But besides that we really do know very well, that you both have raised your voices, each or you in his place, for the justice of this country. We thank you for that, and we believe that your present impressions will increase your faith in our future!

*Az egyetemi sporttér megnyitásakor mondott beszédből
1929 június 3-án.*

A debreceni egyetem koncepciója egy magyar Cambridge. Nemcsak tudományt akar ez a főiskola adni, hanem egész embereket. Charaktert is akarunk nevelni és ennek egyik feltétele az egészséges test.

Egyetemünk hivatásának ezen fontos részén jutottunk ma egy jelentős lépéssel előre. Ezt szolgálja ez a sporttér; ennek az ideálnak lesz egyik záróköve egyetemi internátusunk és a diákházak sora, amelyek elseje az itt felépített klubház.

Hálás köszönetünk szól mindenek előtt Debrecen szab. kir. városnak, amely nemcsak a sporttér helyét ajándékozta egyetemünknek, hanem az ide vezető út kiépítésével újból a megértés páratlan jelét adta.

Hálás köszönetünket fejezzük ki továbbá a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr Ó nagyméltóságának, aki az államtitkár úrral képviseltette magát, valamint különösen az Országos Testnevelő Tanácsnak, amelynek köszönhetjük a sporttér, tribün és klubház felépítését. Hisszük, hogy ifjúságunk meg szolgálja ezt a jóindulatot.

Leánycserkészeknek mondott beszédből, 1928. május hó 15-én.

„Ezen az udvaron játszott a kisdíák Tisza István, ezek a falak nevelték belőle testben és lélekben azt az egészséges embert, azt a nagy vezéregyéniséget hazájának, aki után egyetemünket neveztük el. Ahogy ő szerette a természetet, ahogy ő edzette testét és ahogy az ő jelszava a „munka“ volt, úgy lebegjenek önök előtt is ugyanazok az ideálok : Jó munkát !“

